

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Bc. Weronika Zelinková

Čukovského kniha "Ot dvuch do pjati" v českém překladu

Mileny Lukešové

Korney Chukovsky's book "Ot dvuch do pjati" in the Czech rendering by

Milena Lukešová

Praha 2024

Vedoucí práce: doc. PhDr. Stanislav Rubáš, Ph.D.

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala doc. PhDr. Stanislavu Rubášovi, Ph.D. za vedení této diplomové práce, za jeho ochotu a trpělivost během konzultací. Děkuji za všechny cenné rady a připomínky, které mi pomohly při psaní. Dále bych chtěla poděkovat svojí rodině za podporu a pochopení.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 6. května 2024

Weronika Zelinková

Abstrakt

Tato diplomová práce je zaměřena na srovnání originálního díla Korněje Čukovského „От двух до пяти“ s jeho českými překlady. Cílem bylo zjistit, jaké postupy při překladu využila Milena Lukešová a zda české dílo plní stejnou úlohu jako originál. Při konfrontační analýze je důraz kladen na překlad dětských výroků, na jejichž základě jsem hodnotila, zda české příklady stejným způsobem podporují argumenty Čukovského. Na konci praktické části jsou shrnuté všechny využitě překladatelské postupy a posuny a v závěru najdeme celkové hodnocení překladů.

Klíčová slova

Korněj Čukovskij, Milena Lukešová, překladatelské postupy, ruský jazyk, Od dvou do pěti, translatologická analýza, dětský jazyk

Abstract

This thesis focuses on the comparison of Korney Chukovsky's original work „От двух до пяти“ with its Czech translations. The objective was to determine what techniques Milena Lukešová employed in translation and whether the Czech work served the same purpose as the original. During the confrontational analysis, the emphasis is put on the translation of children's statements, on the basis of which I assessed whether the Czech examples support Chukovsky's arguments in the same way. In the conclusion, we find a summary of the translation procedures and shifts employed in each of the sections, as well as an overall assessment of the translations.

Key words

Korney Chukovsky, Milena Lukesova, translation methods, Russian language, From Two to Five, translatological analysis, children's language

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	KORNĚJ IVANOVIČ ČUKOVSKIJ	9
2.1	NÁSTIN BIOGRAFIE.....	9
2.2	VZNIK DÍLA „ОТ ДВУХ ДО ПЯТИ“	13
3	CHARAKTERISTIKA DÍLA	15
3.1	ОБЕЦНÁ CHARAKTERISTIKA	15
3.2	КАПИТОЛЫ.....	16
4	ПŘEKЛАДАТЕЛКА МІЛЕНА ЛУКЕŠOVÁ	18
4.1	NÁSTIN BIOGRAFIE.....	18
4.2	STRATEGIE ПŘEKЛАДУ КНИНУ „ОД ДВОУ ДО ПĚТИ“	20
5	ANALÝZA ČESKÉHO ПŘEKЛАДУ	21
5.1	ПОJMOSЛОВІ	22
5.1.1	<i>Перевертыши (převrácenky)</i>	23
5.1.2	<i>Генерализатор (generalizátor)</i>	24
5.1.3	<i>Действенность (dějovost)</i>	25
5.1.4	<i>Небывальщина (nebyvalščina)</i>	25
5.1.5	<i>Нескладуха (neskladucha)</i>	26
5.1.6	<i>Způsoby překladu pojmosloví</i>	26
5.2	DĚTSKÉ NOVOTVARY	27
5.2.1	<i>Lidová etymologie</i>	27
5.2.2	<i>Dějová funkce</i>	31
5.2.3	<i>Gramatické jevy</i>	35
5.2.4	<i>Logika</i>	41
5.3	ПŘEKЛАД SE ZAMĚŘENÍM NA ZVUKOVOU STRÁNKU	45
5.3.1	<i>Výklad slov</i>	45
5.3.2	<i>Znění slov</i>	48
5.4	ПŘEKЛАД ZAMĚŘENÝ NA DĚTSKOU FANTAZII	52

5.5	DĚTSKÁ TVORBA	56
5.5.1	<i>Rým</i>	56
5.5.2	<i>Moudré nesmysly</i>	60
5.5.3	<i>Dynamika</i>	64
5.5.4	<i>Hra</i>	66
5.6	SHRNUTÍ PŘEKLADATELSKÝCH POSTUPŮ.....	70
6	ZÁVĚR	71
7	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	75

1 Úvod

Korněj Čukovskij sehrál důležitou roli při rozvoji dětské literatury v Rusku. Proslavil se jako dětský básník, ale věnoval se také vývoji dítěte a dětské řeči. Napsal originální dílo „От двух до пяти“, ve kterém uvádí autentické výroky dětí, na jejichž základě popisuje zákonitosti dětského myšlení.

Knihu Čukovského „От двух до пяти“ přeložila do češtiny pouze Milena Lukešová. Její překlady byly opublikovány v letech 1959, 1961 a 1975. Tato diplomová práce je věnována především poslednímu vydání z roku 1975, které je tím nejaktuálnějším, ale srovnáme si ho i s překladem z roku 1961, abychom viděli, k jakým úpravám došlo po čtrnácti letech. Na základě konfrontační analýzy, která bude vycházet především z metodologie A. Popoviče, si zhodnotíme, jak české výroky souzní s postřehy Čukovského. Cílem práce je zjistit, k jakým významovým posunům došlo a zda české dílo může zapůsobit na čtenáře stejným způsobem jako originál.

Téma diplomové práce jsem si vybrala proto, že jde o velmi zajímavé a netypické dílo věnované dětskému jazyku, který je mi jako matce velmi blízký. Zajímalo mě, jakým způsobem Milena Lukešová přeložila dětské výroky, aby zachovala jejich autentičnost, a tím pádem i charakter díla. Kvalifikační práce věnované překladu dětské poezie Čukovského již v minulosti vznikly, avšak srovnání českého překladu „Od dvou do pěti“ s jeho originálem se ještě nikdo nevěnoval.

První část mé diplomové práce je věnována autorovi knihy „От двух до пяти“ Korněji Čukovskému. Nejdříve si nastíníme jeho život. Zaměříme se však především na to, jak ho během života provázely děti a jaký to mělo vliv na jeho tvorbu. Dále se budeme věnovat vzniku díla „От двух до пяти“, jeho vydáním a také specifické pro sovětskou dobu kapitole věnované boji o pohádku.

V další kapitole se zaměříme na knihu, její charakteristiku a podrobněji si přiblížíme 6 kapitol, ze kterých se dílo skládá.

Ve třetí části práce se budeme soustředit na překladatelku z ruského jazyka Milenu Lukešovou, která se jako jediná odvážila na překlad knihy do češtiny. Nejdříve se

podíváme na její biografii, ukážeme si její překlady z ruštiny a pohled na specifika překladu dětských knih. Dále si uvedeme její strategii, kterou si zvolila pro překlad knihy „От двух до пяти“.

Poslední kapitola je jádrem diplomové práce. Jde o praktickou část, ve které budeme porovnávat české překlady Mileny Lukešové s originálem Čukovského. Během konfrontační analýzy se budeme soustředit primárně na pojmosloví a dětské výroky. V první podkapitole se rozebereme charakteristické pro toto dílo pojmy, které si vymyslel sám autor, aby mohl pojmenovat typy dětských výroků. Další čtyři podkapitoly budou věnovány konkrétním specifikum dětské slovtvorby, díky čemuž bude možné srovnat i vliv českých příkladů na postřehy Čukovského. Nejdříve si rozebereme dětské novotvary, dále se budeme zabývat zvukovou stránkou slov, vlivem fantazie, a nakonec přejdeme k dětským veršům. V poslední podkapitole si shrneme překladatelské postupy a posuny, které jsme vypožorovali během translatologické analýzy.

V závěrečné části si shrneme překladatelské postupy, které využila Milena Lukešová v jednotlivých částech knihy. Pozornost bude věnována konzistentnosti při výběru postupů a celkovému dojmu z překladu. Zaměříme se také na dobová specifika, která se vyskytují v originále, a jejich ekvivalenty v českém jazyce.

2 Korněj Ivanovič Čukovskij

2.1 *Nástin biografie*

Narodil se v Oděse 19. března roku 1882 jako Nikolaj Vasiljevič Kornějčukov. Žil v chudých poměrech. Kvůli tomu byl vyloučen z gymnázia, jelikož se obnovilo nařízení, které dovolovalo studovat pouze dětem z lepších rodin. Poté co opustil gymnázium, se rozhodl věnovat samostudiu, díky čemuž se mu podařilo ukončit školu dálkově. Již od svých mladých let se věnoval doučování, aby si vydělal na živobytí. Dle učebnice pro samouky se naučil anglický jazyk, který poté zábavným způsobem předával dalším dětem. Dětství bez otce ho vedlo k rozhodnutí, že se stane v budoucnu skvělým tátou pro své děti.¹

Měl syna Kolju, kterému se nejdříve příliš nevěnoval, avšak v době, kdy začínal mluvit, Čukovskij pochopil, že ho fascinuje stejným způsobem jako před tím cizí děti. V té době si začal zapisovat do deníku Koljina slůvka a zajímat se o dětskou literaturu. V roce 1906 vyšel v novinách „Молодая жизнь“ článek „О детских журналах“, který byl prvním projevem týkajícím se hlavního tématu Čukovského tvorby. V roce 1907 chtěl spolu s dalšími významnými autory vydat sborník pro děti, avšak tento plán nevyšel a knihu „Ёлка“ opublikoval až o několik let později, tj. v roce 1918. Charakteristickým pro léta 1907-1908 bylo psaní článků, které ho rychle proslavily, a také zábava s dětmi. Hrál si s Koljou, ale i s jinými dětmi, které potkával v okolí své chaty. V této době jeho deníky plnila dětská slůvka a rozhovory se svým synem. Poznamenal si také: *„Были у меня вчера Куприн и Щербов – и это было скучно. Потом я бегал вперегонки с Шурой и Сонеёй Богданович – и это было весело“*.²

Čukovskij celý svůj život poslouchal lidi kolem sebe a sepisoval si slova, která mu měla vytvořit obraz života, sloužit při práci nad články o jazyce a při psaní pohádek pro děti, aby jazyk v nich zněl co nejreálněji. Mluvil také o literatuře pro všechny, a ne pouze pro vzdělané lidi. Proto se i při psaní knihy „От двух до пяти“ zaměřil na to, aby text byl srozumitelný pro širokou veřejnost. Čukovskij, jakožto milovník literatury a jazyka, chtěl i své vyrůstající děti vést ke knihám. Problémem však bylo, že jim neměl co číst, jelikož

¹ LUKJANOVA 2007 [online].

² LUKJANOVA 2007 [online].

před Čukovským se dětské literatuře v podstatě nikdo nevěnoval. V roce 1911 ze všech svých dosud opublikovaných článků vytvořil brožuru „Матерям о детских журналах“. Chtěl ukázat, že děti jsou jiné než dospělí, a proto potřebují jinak zaměřenou literaturu. Jeho pohádka „Крокодил“ vznikla v letech 1916-1917, když chtěl rozptýlit svého nemocného syna Kolju, který měl bolesti. V tomto díle se poprvé v ruské literatuře objevuje nový poetický jazyk, nová rytmičnost. Čukovskij přistupuje k dětem tak, jak nikdo předtím, například dítě se najednou stává hlavním hrdinou příběhu. Po revoluci se kromě psaní začal věnovat i pedagogické činnosti: učil, zasvěcoval děti do poezie, pomáhal připravovat školní představení, ale také ukazoval dospělým, jak pracovat s dětmi apod. Děti se staly pro Čukovského tou největší radostí a lékem na všechno.³

V roce 1920 se Čukovskému narodilo dlouho očekávané dítě (v pořadí již čtvrté), dcera Maria (Muročka), která ho velmi inspirovala při psaní. Díky ní se jeho jméno zapsalo do historie ruské literatury. V roce 1923 strávil měsíc na Krymu, kde začal pracovat nad „Муркиной книгой“, na kterou jeho dcera netrpělivě čekala.⁴

V roce 1926 se Čukovskij svěřil Raise Lomonosovové se svým plánem týkajícím se vydání knihy o dětském jazyce, tvorbě dětí a pro děti, z něhož vznikla kniha „От двух до пяти“ (poprvé vydána v roce 1928 pod názvem „Маленькие дети“).⁵ Lomonosovová žila v zahraničí, s Čukovským si pouze dopisovalo a posílala mu knihy k překladu a různé další potřebné věci, které ve své zemi nemohl sehnat. Jejich přátelství bylo krátké, ale velmi intenzivní, a proto se rozhodl svoji knihu věnovat právě jí. V knize „Маленькие дети“ (později „От двух до пяти“) se objevila rozsáhlá část, ve které se autor snaží obhájit pohádky, které mu cenzoři začali v roce 1925 zakazovat vydávat. Čukovského však neumlčeli, nepřestal se věnovat dětské literatuře, ale shromáždil kolem sebe dětské básníky. S nimi se začal věnovat studii, jejímž výsledkem byl článek „Тринадцать заповедей для детских поэтов“, který vyšel v lednu roku 1929 v časopise „Книга – детям“. Tento článek se poté stal i součástí knihy „От двух до пяти“.⁶

³ LUKJANOVA 2007 [online].

⁴ LUKJANOVA 2007 [online].

⁵ DOBKIN [online].

⁶ LUKJANOVA 2007 [online].

Jak sám Čukovskij říkal, jeho život provázelo ještě jedno téma, a to psychika malých dětí, kterou zachytil právě v díle „От двух до пяти“. Bylo to díky tomu, že sám měl 4 děti, 5 vnuků a 5 pravnuků a k tomu se ještě setkávala i s dalšími cizími dětmi.⁷

Rok 1930 byl pro Čukovského nešťastným. Za prvé začalo jeho stíhání kvůli pohádkám, které bylo obnoveno v roce 1944 a 1946. Za druhé jeho milovaná dcera Mura, jemu nejbližší člověk, byla těžce nemocná. On pro ni žil a ona byla jeho velkou inspirací při psaní. V tomto roce se jeho dcera léčila v sanatoriu a Čukovskij, který ji mohl pouze navštěvovat, se začal zajímat i o další děti, které tam potkával, a věnoval jim svůj volný čas. Pro svou dceru, jejíž stav se horšil, začal psát povídku z prostředí sanatoria „Солнечная“, která bohužel vyšla až po její smrti v roce 1933, kdy mohl zase publikovat. V tomto roce také vyšlo první vydání knihy pod názvem „От двух до пяти“, která mu přinesla slávu a obdiv mezi rodiči. Během dalších let dále navštěvoval školy, vystupoval před dětmi a četl jim pohádky. Hodně psal i články o dětech, dětské literatuře, její výuce ve školách, o dětských knihovnách a dětské tvorbě (např. „Великое в малом“, „Литература и школа“). S příchodem války se odmlčel. Psal pouze dopisy svým dětem, které však nikdy nedostaly.⁸

V roce 1941 probíhala evakuace Moskvy. Čukovskij spolu se svou rodinou odjel do Taškentu, kde pracoval v komisi pro pomoc evakuovaným dětem. V roce 1942 dopsal knihu „Дети и война“, která tam zanedlouho vyšla. Po návratu do Moskvy dostal opět zákaz publikovat pohádky. Rok 1946 však začal nadějně. V časopise „Мурзилка“ vycházela na části jeho pohádka „Приключения Бибигона“, o které prohlásil, že bude jeho poslední. Byl to první v sovětské době pokus o rozhovor s dětmi normálním mírovým jazykem, tj. neovlivněným válkou a bez ideologie. Bohužel nebylo to dobře přijato a opět začal boj proti pohádkám, jméno Čukovského bylo již po několikáté na několik let vyškrtáno z dětské literatury. Od té doby již pohádky nepsal, ale dále vycházely jeho články věnované dětem (např. „Растление детских душ“). V roce 1954 Čukovského jako autora pohádek pomalu rehabilitovali. V časopiseckých člancích se začaly objevovat zmínky o jeho pohádkách. Po smrti své ženy v roce 1955 se však znovu odmlčel, jako by sám umřel. Po nějaké době se vrátil k práci, avšak jediným, co ho zajímalo, bylo nové upravené vydání knihy „От двух до пяти“. Čukovskij ji chtěl přepracovat tak, aby se z ní

⁷ ASONOVA 2014 [online].

⁸ LUKJANOVA 2007 [online].

stala opravdová studie věnovaná dětské psychologii, dětskému jazyku, dětské tvorbě, a ne sbírka roztomilých dětských výroků. Kromě toho se v této době zajímal i o reformu školství. V roce 1960 před učitelským sjezdem opublikoval v „Учительской газете“ svůj článkem „Детские руки тянутся к труду“.⁹

V 60. letech začal pracovat nad převyprávěním Bible pro děti. Byl to velmi složitý úkol, jelikož sovětská vláda byla proti náboženství. Kniha „Вавилонская башня и другие древние легенды“ vyšla v roce 1968, avšak celý náklad byl vládou zničen. K čtenáři se toto dílo dostalo až v roce 1990.¹⁰

Čukovskij až do svých posledních dnů četl a psal. Ještě v srpnu roku 1969 si v dopise stěžuje své dceři, že ze 21. vydání knihy „От двух до пяти“ vyškrtli její značnou část (kapitolu věnovanou boji o pohádku) a v říjnu si zapsal do deníku: „Пишу 3-й этюд о сказке“. Jeho život skončil 28. října roku 1969.¹¹

Čukovského život nebyl jednoduchý. Několikrát měl zakázáno publikovat, musel překonat smrt svých milovaných dětí a ženy. Čukovskij se přesto nevzdal a až do svého konce se věnoval jazyku, psaní a dětem, ke kterým měl blízko během celého života. Často je vyhledával, když duševně strádal. Děti léčily jeho psychiku, například i po smrti jeho nejmilovanější dcery. Potřeboval být obklopen lidmi a přede vším dětmi, které rád poslouchal a jejichž slova si s oblibou zapisoval. Byl také milujícím otcem a dědečkem. Se svou dcerou Lidií, která se věnovala psaní stejně jako on, ale názorově se rozcházeli, si dopisoval až do svých posledních dnů. Svoji práci věnoval tedy těm, které měl tak rád. Díky Čukovskému se v Rusku začala rozvíjet dětská literatura.

⁹ LUKJANOVA 2007 [online].

¹⁰ Korněj Ivanovič Čukovskij 2019 [online].

¹¹ LUKJANOVA 2007 [online].

2.2 Vznik díla „От двух до пяти“

V době, kdy Čukovskij bydlel na chatě v Kuokkale, trávil svůj volný čas s dětmi na pláži. Během deseti let se s nimi velmi sblížil. Kolem něho bylo stále slyšet dětské hlásky. Nejdříve to pro něj bylo pouze zábavné, ale potom zjistil, že díky tomu může lépe poznat dětskou řeč, a tak začala vznikat kniha. Autor se ve svém díle snaží popsat zákonitosti dětského myšlení a seznámit s nimi širokou veřejnost. Některá dětská slova slyšel Čukovskij sám a další mu v dopisech poslali čtenáři, kteří reagovali na jeho články. Materiály ke knize sbíral více než 40 let.¹²

Součástí publikace se staly i jeho dřívější články. Značná část z příspěvku „Трехлетние“, opublikovaného v roce 1937 v novinách „Правда“, se poté ukázala i v knize. Pozoruhodné a zásadní pro jeho dílo jsou především výroky tříletých dětí, kterým se v článku věnoval.¹³

První dvě vydání knihy vyšly pod názvem „Маленькие дети“, teprve třetí pozměněné vydání, opublikované v roce 1933, bylo pojmenováno „От двух до пяти“. Tato kniha proslavila Čukovského mezi rodiči. Bylo to poprvé, kdy se někdo v sovětské době věnoval vážně a bez ideologie výchově dětí.¹⁴

Během mnoha let Čukovskému denně přicházely dopisy od různých lidí, nejen matek a babiček, ale například i sportovců a diplomatů. V roce 1958 kniha „От двух до пяти“ vyšla ve dvou nakladatelstvích najednou a během několika dní byly všechny exempláře vyprodány. Čukovskij díky tomu cítil velkou zodpovědnost. Četl proto vždy celý text nového vydání znovu a pokaždé ho opravoval a doplňoval. Za jeho života se objevilo přes dvacet vydání. Kniha byla také přeložena do českého, polského, slovenského, bulharského, anglického, německého, ale i japonského jazyka.¹⁵

V 60. letech Čukovskij diskutoval s redaktorem knihy „От двух до пяти“ o tom, zda kapitola věnovaná boji o pohádku je ještě aktuální. V této době se ale objevil v novinách „Литературная газета“ dopis Kolpakova upozorňující na to, že Čukovskij

¹² ČUKOVSKIJ 1958, s. 7-9.

¹³ LUKJANOVA 2007 [online].

¹⁴ LUKJANOVA 2007 [online].

¹⁵ ČUKOVSKIJ 2012, s. 361-362.

svými pohádkami pořád mate sovětské děti a vybídl ho ke spálení těchto knih. Čukovskij, po přečtení názoru Kolpakova, oznámil redaktorovi, že je ještě brzy vyhodit z knihy tuto pasáž. Říkal, že i když lidí bojujících proti pohádkám je stále méně, pořád ještě existují. Kapitola proto v knize zůstala.¹⁶

Dílo Čukovského o dětském jazyce je svým způsobem jedinečné a aktuální dodnes. Rodiče se k němu stále vracejí. Svědčí o tom fakt, že se stále objevují nová vydání. V době psaní mé diplomové práce nejnovější vydání knihy „От двух до пяти“ je z roku 2022 od nakladatelství „Детская Литература“.

¹⁶ ČUKOVSKIJ 2012, s. 221-224.

3 Charakteristika díla

3.1 Obecná charakteristika

Kniha „От двух до пяти“ je dílem K. I. Čukovského, které vzniklo v sovětské době. Jde o naučně populární studii věnovanou dětské řeči. Knihu autor psal na základě svého dlouholetého pozorování a poznatků, jež získal od sovětských korespondentů. Z toho materiálu Čukovskij vycházel při formulování zákonitostí dětského jazyka. Tato publikace je určena široké veřejnosti. Může sloužit jako příručka pro rodiče, pedagogy, ale i spisovatelé. Právě autoři literatury pro děti by se měli seznámit s poznatky Čukovského, aby lépe poznali svého příjemce a zaměřili se na konkrétní specifika, důležitá pro tvorbu orientovanou na dětského čtenáře. Kniha má především vzdělávací funkci, ale v průběhu čtení dětských projevů nás může zároveň i pobavit, ačkoliv se jedná spíše o nezamyšlenou funkci.

V úvodu autor seznamuje čtenáře s knihou, a to s jejím vznikem a cílem, který si stanovil. Dále shrnuje hlavní myšlenky konkrétních částí a popisuje, odkud získal výroky předškolních dětí. Hlavní část je rozdělena do několika kapitol a podkapitol. V každé z nich autor uvádí dětská slova, dialogy nebo přímo celé básničky, které sám slyšel nebo mu je zaslali jiní lidé. Na základě těchto projevů formuluje své postřehy a závěry. Příklady, jež uvádí, podporují jeho argumenty, a tak autor přesvědčuje čtenáře o své pravosti.

Kniha je psána spisovným jazykem, objevují se zde dětské „novotvary“, Čukovského pojmy, slova citově zbarvená, a v básních, které cituje, také poetismy. Dílo je zajímavé, psané čtivým jazykem. Jde o svého druhu originální publikaci, která ukazuje spoustu různých výroků těch nejmenších a nepopisuje pouze z vědeckého hlediska vývoj dětské řeči.

3.2 Kapitoly

Kniha je rozdělena do 6 kapitol:

Národní kořeny dětské řeči – zde je ukázáno, jak složitý je proces ovládnutí mateřského jazyka. Dítě si vytváří nová slova pomocí ustálených vzorců, které již dobře zná. Napodobuje je, i když ne vždy je to správně. Snaží se najít smysl slov, vztah mezi pojmenováním a funkcí. Pro dítě je totiž důležitá logika, jelikož myslí v předmětech skutečného světa, a ne jako dospělí ustálenými abstraktními formullemi.¹⁷

Sbírám a zkoumám – tato kapitola popisuje způsob poznávání světa batoletem, tj. hledání logiky. Dítě se učí pomocí omylů a neustálých otázek. Důležité jsou pro něj asociace, ale vliv má i rodinné prostředí.¹⁸

Boj o pohádku – váže se k sovětské době, dnes už je v podstatě neaktuální, ale obsahuje zajímavé postřehy. Autor vysvětluje, že dítě samo tíhne k fantastičnosti, a to dospělí nijak nezastaví. V sovětské době lidé chtěli děti již od mala seznamovat s reálnými fakty a „izolovat“ je od vymyšlených příběhů. Čukovskij bojuje proti tomu. Uvádí zde příklad dítěte, které bylo vychováno bez pohádek, avšak stejně si vytvářelo smyšlený svět pomocí své vlastní fantazie.

Jak děti skládají verše – tato kapitola je pokračováním kapitoly první. Rým dětem pomáhá v osvojování si řeči. Tvorba veršů je pouze další etapou v jejich vývoji. Autor zde ukazuje schopnosti malých básníků. Uvádí dětské básničky a popisuje vývoj dětské tvorby. Rytmus a opakování hrají velmi důležitou roli v jejich prvních počinech. Vyzdvihuje také důležitost výchovy k poezii a pomoci v rozvíjení dětského nadání.¹⁹

Moudré nesmysly – jsou věnované veršům, které autor nazval „perevertyši“. Vysvětluje, že děti si rády vymýšlí nesmysly. Nevěří však v jejich pravdivost, je to pro ně způsob hry. Nemá to tím pádem na děti špatný vliv, ale naopak, utvrzuje je to ve znalostech, které si již osvojily.²⁰

¹⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 9-43.

¹⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 9, 72-86.

¹⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 9-10, 160-194.

²⁰ ČUKOVSKIJ 1975, s. 10, 224-226.

Rozhovor se začínajícími spisovateli – je určen autorům veršů pro děti. Autor zde uvádí třináct pravidel, důležitých pro psaní dětské literatury.

4 Překladatelka Milena Lukešová

4.1 *Nástin biografie*

Milena Lukešová, rodným příjmením Kořínková, se narodila 16. června 1922 v Chocni. Po maturitě v roce 1941 studovala němčinu, francouzštinu a angličtinu v Jazykovém ústavu v Praze. Od roku 1945 působila v řadě nakladatelství jako externí překladatelka. V letech 1953-1958 se věnovala distančnímu studiu překladatelství na Vysoké škole ruského jazyka a literatury. V roce 1967 obhájila na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy práci „K problematice slovní hříčky z hlediska překladu“ a získala tak titul PhDr. V padesátých letech své překlady publikovala v časopisech „Dikobraz“, „Dětská kniha“ a „Mateřídouška“. Z ruského jazyka překládala hlavně poezii a prózu pro děti, ale i odborné práce. Poznatky o možnostech dětské hry s konkrétními významy slov, získané při překladu knihy Korněje Čukovského „Od dvou do pěti“, rozvinula ve svých dílech („Bačkůrky z mechu“, „Jak je bosé noze v rose“ aj.). Za celoživotní novátorský přínos literatuře pro děti a mládež byla v roce 2006 oceněná Zlatou stuhou. Zemřela 28. července roku 2008 v Litomyšli.²¹

Působila jako překladatelka z ruského jazyka a dle databáze Obce překladatelů přeložila následující díla:

- *Volá šesté poschodí*, A. Aleksin (1964)
- *Hlasy v trávě*, R. Baumvolová (1965)
- *Od dvou do pěti*, K. Čukovskij (1959, 1961, 1975)
- *Sestřenka*, N. Gernetová (1956)
- *Kouzelné slovo*, V. Osejevová (1954, 1955)
- *Mňau*, V. Sutějev (1964)
- *Angelito. Povídky o dětech*, J. Tajc (1954).²²

Svůj první překlad knihy „Od dvou do pěti“ Milena Lukešová vydala v SNDK v roce 1959. Další překlad této knihy vyšel v roce 1961 v tomtéž nakladatelství a třetí, tedy nejnovější, v roce 1975 v nakladatelství Albatros. Jak ji ovlivnila práce nad dílem

²¹ BROŽOVÁ 2021 [online].

²² OBEC PŘEKALDATELŮ [online].

Čukovského, popisuje v rozhovoru pro časopis „Zlatý máj“. „*Je pro mě základním východiskem, hluboce mě zaujala už tehdy dávno poctivostí v přístupu k dětskému světu i nepatetickou patetičností pokud jde o nároky na spisovatelskou práci v literatuře pro nejmenší. Chce-li autor knížky pro malé děti, už doživotní vyhnanec z krajiny dětství, zasáhnout raný dětský prožitek v jeho ryzí bezprostřednosti, nepomůže mu nic z vnějšku, a už vůbec ne nějaké být i brilantně kamuflované návraty do sféry reminiscenční.*“ Podle ní Čukovskij „*učí vidět: skutečnou hodnotu prostoty a nutnost hledat pod povrchem*“.²³

Překlad díla potěšil Korněje Čukovského, který po obdržení české verze knihy napsal Mileně Lukešové v dopise: „*Nedovedete si představit, jak radostné je pro mne pomyšlení, že moje knížka o dětech vyšla v Čechách, v zemi Jana Ámose Komenského, tvůrce Velké didaktiky.*“²⁴

Milena Lukešová jako překladatelka dětské literatury promlouvala na překladatelské konferenci v roce 1962 o této problematice. Zdůrazňovala, že překlad dětských knih má být na stejné úrovni jako u literatury pro dospělé, nejde o podřadnější činnost. Platí pro něj totiž stejné zásady jako pro překlad ostatních literárních děl. Upozorňuje však, stejně jako Čukovskij, že pro děti jsou důležitá slovesa, je třeba si dávat pozor na přídavná jména a epiteta, která nejsou žádoucí ve velké míře. Pro dětskou literaturu jsou důležitá deminutiva, avšak hodně zdrobnělin neudělá knížku pro děti. Při překladu je třeba mít na mysli, co unese čeština. Významnou roli hraje zvuková stránka, která má podíl na celkovém ladění textu. Všechny komponenty mají svou váhu a musí vyhovovat dětskému čtenáři, který si dílo buď zamiluje nebo ne. Říká, že překlad nesmí působit na dítě jako překlad. Zdůrazňuje, že i přeložené dílo musí odpovídat vývojovým tendencím a současnému stavu dětské literatury.²⁵

Tyto poznatky vycházejí z jejich zkušeností, jež získala při překladu dětských knih, a které se promítly i do jejího překladu knihy „От двух до пяти“.

²³ HVÍŽDALA 1976, s. 464.

²⁴ ČUKOVSKIJ 1975, s. 17.

²⁵ Dialog 1962, s. 13-15.

4.2 Strategie překladu knihy „Od dvou do pěti“

Milena Lukešová již na začátku své práce si byla vědomá toho, že překlad knihy bude velmi obtížný. Nejde o typickou odbornou publikaci, ale podrobně propracované naučně populární dílo věnované dětské řeči. Kniha vznikla na základě materiálů, které si Čukovskij vypisoval během pozorování a hry s dětmi a také z korespondence, kterou dostával od rodičů různých dětí. Nejde o knihu věnovanou odborné veřejnosti, ale co nejširšímu okruhu čtenářů. Z těchto poznatků musela Lukešová vycházet při překladu, aby kniha plnila své původní poslání. Dětské výroky jsou v tomto díle velmi důležité, jelikož z nich vycházejí Čukovského postřehy. Při sbírání materiálů pro český překlad Lukešová postupovala stejně jako autor. Ve spolupráci s rodiči, pedagogy a dalšími pomocníky nacházela v češtině obdobné jazykové jevy a převáděla vyjádření dětí tak, aby zachovala myšlenky autora. Jak sama podotýká, materiály musela nejdříve probrat a utřídit z hlediska lingvistiky a pedopsychologie a teprve poté s nimi mohla začít dále pracovat. Neologismy, které v české knize použila, mají oporu v českých materiálech. Výroky, které by neměly oporu ve skutečném jazyce, si nevymýšlela ani v případech překladatelsky tak složitých, že se musela uchýlit k substituci. Jak sama píše v úvodu knihy, k vynechávkám a některým nutným překladatelským řešením přistoupila pouze za souhlasu samotného autora. Vzhledem k populárnímu zaměření knihy nemohla přetížit knihu odbornými poznámkami a transkripcí původních ruských slov a obrátů, jelikož text by takto nebyl srozumitelný pro české čtenáře, kteří neznají ruštinu.²⁶

²⁶ ČUKOVSKIJ 1960, s. 11-13.

5 Analýza českého překladu

„Na rozdíl od původního díla není překlad umělecký fakt samostatný, chce být reprodukcí cizího díla a právě vztah k předloze je jeho nejpodstatnějším rysem.“²⁷

Tato kapitola je těžištěm diplomové práce. Zde bude věnována pozornost porovnání českých překladů knihy „Od dvou do pěti“ Mileny Lukešové s originálem Korněje Čukovského vydaným v roce 1958, s přihlédnutím k vydání z roku 1956, ze kterého autorka vycházela při prvním překladu. Pro srovnání jsem si vybrala nejaktuálnější překlad, tedy poslední překlad Mileny Lukešové, z roku 1975 vydaný nakladatelstvím Albatros, který může dnešní čtenář dostat do ruky. Budu ho porovnávat i s překladem z roku 1961, tedy druhým vydáním SNDK, abychom viděli, zda po 14 letech došlo k nějaké úpravě překladu.

Při srovnávání děl svoji pozornost soustředím především na pojmosloví a příkladový materiál, tedy na výroky dětí, které Čukovskij sbíral během svého dlouholetého pozorování a na jejichž základě zformuloval své postřehy věnované dětskému myšlení a jazyku. Zaměřím se na to, zda příklady Lukešové použité v české verzi podporují argumenty Čukovského stejným způsobem, nebo je spíše oslabují. Budu zkoumat, jak Lukešová postupovala při překladu pojmosloví, jak vznikalo v originálu a v překladu a zda má stejný význam pro českého čtenáře.

Základním východiskem při rozboru bude typologie výrazových změn A. Popoviče, ale přihlédnu i k teorii J. Levého. Podle Popoviče výrazové posuny nemůžeme považovat pouze za negativní jev. Pomáhají nám jistým způsobem bojovat i s nevěrností. K posunu může dojít také v situaci, kdy překladatel zachová věrnost originálu jako celku na úkor dílčí změny. Funkční výrazový posun lze tedy chápat jako vhodnou variantu, jak převést originál do cílového jazyka, tedy odlišného jazykového systému.²⁸

Pomocí konfrontační analýzy překladů a originálu se budu snažit přijít na to, k jakým významovým posunům došlo a jakou metodu překladu Lukešová volila

²⁷ LEVÝ 1983, s. 200.

²⁸ POPOVIČ 1975, s. 121-122.

v konkrétních případech. Pokusím se zhodnotit, zda české dílo plní stejnou úlohu jako originál a může zapůsobit na čtenáře stejným způsobem jako původní ruská publikace.

5.1 Pojmosloví

Korněj Čukovskij ve své knize používá specifické pojmy. Sám autor v úvodním slovu vysvětluje, proč k tomuto kroku přistoupil.²⁹ V této části se zaměřím právě na toto pojmosloví, jež se v textu objevuje, a pokusím se o jeho rozbor. Dále se podívám na to, jak postupovala při překladu Milena Lukešová, zda pojmy tvořila stejným způsobem, a zda zachovala jejich smysl.

Nejdříve bych chtěla ukázat přehled ruských pojmů a jejich českých překladů, kterými se budu dále zabývat.

Ruský pojem	Český překlad	Výskyt (kapitola v knize)
перевёртыши стишки-перевертыши	převrácenky/ perevertyši veršíky, v nichž je všechno převráceno naruby	5. Moudré nesmysly – 3. Obliba veršů s převráceným smyslem
генерализатор	generalizátor	1. Národní kořeny dětské řeči – 4. Napodobování a tvorba
действенность	dějovost	1. Národní kořeny dětské řeči – 4. Dějovost
небывальщина	nebyvalščina	5. Moudré nesmysly – 3. Obliba veršů s převráceným smyslem
нескладуха	neskladucha	5. Moudré nesmysly – 3. Obliba veršů s převráceným smyslem

²⁹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 7-9.

5.1.1 Перевертыши (převrácenky)

Prvním důležitým pojmem specifickým pro toto dílo je slovo *перевертыши* (*perevertyši*). Tento termín se objevuje hlavně v kapitole „Лепые нелепицы“³⁰ („Moudré nesmysly“). V této části se Čukovskij věnuje dětskému folklóru a fascinujícím děti nesmyslným světem, postaveným na opozici protikladů. Pojem *перевертыши* vznikl proto, že neexistoval termín, který by Čukovskij mohl použít pro typ dětských veršů, ve kterých dítě záměrně převrací smysl a odklání se tím od reálného světa.³¹ Tuto skupinu veršů autor nazval *Стушки-перевертыши*³².

Milena Lukešová ve svém překladu využila vlastní systém přepisu ruských slov, který je velmi podobný transkripci, a v tomto případě ještě přidala vnitřní vysvětlivku, co vlastně pojem znamená, tj. „*perevertyši*“ („*veršiky, v nichž je všechno převráceno naruby*“)³³.

Перевертыши není úplně novým pojmem, který by si Čukovskij sám vymyslel. Toto slovo již dlouho před tím existovalo v ruském jazyce, avšak v této knize se objevuje jako literární termín s významem, který mu přidal právě Korněj Čukovskij.³⁴

Podle výkladového slovníku Ožegova slovo *перевертыши* označuje falešného, licoměrného člověka.³⁵ V dnešních slovnících se již objevuje i nový literární význam týkající se dětské tvorby: „*О том, что повернуто, перевернуто другой, противоположной стороной. Дети часто употребляют слова-перевертыши.*“³⁶

Tento pojem vznikl od slovesa *перевертывать*, tedy obracet, otáčet. V našem případě jde o převrácení smyslu, tedy o způsob dětské hry či tvorby (např. *безногие бегают*³⁷ – *beznozí běhají*³⁸).

³⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 278-318.

³¹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 8.

³² ČUKOVSKIJ 1958, s. 289.

³³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 232.

³⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 289.

³⁵ OŽEGOV [online].

³⁶ KUZNEČOV 2014 [online].

³⁷ ČUKOVSKIJ 1958, s. 289.

³⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 232.

Milena Lukešová používá v překladu knihy hlavně přepis ruského pojmu, který je blízký transkripci, tj. *perevertysi*. V „Autorově slově úvodem“ přidává do závorky pojem *převrácenky*.³⁹ Ten vytvořila podobným způsobem jako Čukovskij, tedy od slovesa převrátit, jež odkazuje na převrácení smyslu. Toto slovo však ve slovníku českého jazyka neexistuje, ale můžeme dohledat, že slovo *převrácenky* se používá pro typ bot, které se šijí rubem ven.⁴⁰ Název třetí podkapitoly „Тяготение ребенка к перевертышам“⁴¹ přeložila jako „Obliba veršů s převráceným smyslem“⁴². V tomto případě se Milena Lukešová rozhodla vyhnout doslovnému překladu a použila explicitaci.

V překladu Milena Lukešová využila 3 různé postupy. Nejčastěji se v knize vyskytuje pojem *perevertysi*, který přepsala dle vlastního systému. V několika případech k tomuto pojmu přidává vnitřní vysvětlivku. Posledním způsob, tj. explicitaci, Lukešová využila při překladu názvu kapitoly. Přepisem překladatelka zachovala ruský ráz díla i jeho naučný charakter a pomocí vysvětlivek v závorkách a opisného vyjádření ho přibližuje i široké veřejnosti.

5.1.2 Генерализатор (generalizátor)

Dalším pojmem, kterým se budu zabývat, je *генерализатор*⁴³ (*generalizátor*⁴⁴). V knize se jedná o gramatické tvary, které se vytvářejí v mozku dítěte.⁴⁵ Toto slovo není v ruském výkladovém slovníku Kuzněcova, ale pravděpodobně vzniklo od slova *генерализовать*, což znamená „подчинять частные явления общему принципу“⁴⁶ (*podřizovat konkrétní jevy obecnému principu*). V našem případě jde o to, že se v mozku dítěte ukládají slova v konkrétních tvarech, které poté slouží jako vzor pro tvorbu gramatických tvarů jiných slov.

Překladatelka Lukešová použila v češtině stejně znějící slovo *generalizátor*, které se v tomto jazyce, podobně jako i v ruštině, nevyskytuje, ale vztahuje se ke slovům

³⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 9-11.

⁴⁰ *Marobud* [online].

⁴¹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 285-291.

⁴² ČUKOVSKIJ 1975, s. 228-234.

⁴³ ČUKOVSKIJ 1958, s. 29.

⁴⁴ ČUKOVSKIJ 1975, s. 30.

⁴⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 29.

⁴⁶ KUZNEČOV 2014 [online].

generalizace nebo *generalizovat*. V tomto případě pojem zůstal pro českého čtenáře stejný jako pro ruského.

5.1.3 Действенность (dějovost)

Děti si asociují slova s funkcí, ke které je předmět určen. Proto Čukovskij pojmenoval čtvrtou podkapitulu první kapitoly „Действенность“⁴⁷ („Dějovost“). Původ má ve slovu *действие*, tedy činnosti, na kterou ukazuje. Pro dětský pohled na věc je totiž důležitá právě dějová funkce.

Dle výkladového slovníku Kuzněcova⁴⁸ slovo *действенность* označuje schopnost aktivně jednat, působit na něco. Jak vidíme, Čukovskij tomuto pojmu přidal opět nový význam. Jde mu o spojitost s dějem, odvozování od sloves.

V českém knize Milena Lukešová nepoužila doslovný překlad slova *действенность*, což by bylo *účinnost*, *působivost*, ale pojem *dějovost*⁴⁹, který odvozovala od slova *děj*. Ukazuje tedy stejně jako Čukovskij na důležitou pro dítě funkci předmětu a dynamiku.

5.1.4 Небывальщина (nebyvalščina)

V knize se setkáváme s pojmem *небывальщина* (*...в фольклоре создались так называемые небывальщины...*)⁵⁰, což je žánr v ruské lidové tvorbě. Lukešová tento úryvek přeložila do češtiny takto: *Touhle cestou vznikly ve folklórní tvorbě takzvané „nebyvalščiny“, smyšlené popěvky o tom, co nikdy nebylo a nemůže být...*⁵¹ Jako postup si překladatelka zvolila opět přepis dle vlastního systému a k němu přidala vysvětlení, aby aspoň tímto způsobem přiblížila pojem i běžnému čtenáři neznalému ruského folklóru a zachovala naučně populární charakter knihy.

⁴⁷ ČUKOVSKIJ 1958, s. 35-40.

⁴⁸ KUZNEČOV 2014 [online].

⁴⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 33-36.

⁵⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 287.

⁵¹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 229.

5.1.5 Нескладуха (neskladucha)

Dalším pojmem používaným ruským lidem je *нескладуха*.⁵² Řeč je o lidové písni, která má mnoho různých variant. V češtině tento termín neexistuje, a proto překladatelka opět využila přepis (*neskladucha*).⁵³ V dalším odstavci, ve kterém se slovo znovu objevuje, však přistoupila k opisnému vyjádření, tj. *žertovné popěvky*⁵⁴, aby pojem byl pochopitelnější pro českého čtenáře.

5.1.6 Způsoby překladu pojmosloví

Čukovskij ve své knize uvádí pojmy, které již v jazyce existují a přidává jim další význam, nebo je odvozuje od jiného slovního druhu. Tímto způsobem vzniká pojmosloví, specifické pro toto dílo, které slouží k pojmenování konkrétních dětských výroků. Milena Lukešová v překladu využila především přepis dle vlastního systému, případně podobně znějící česká slova, avšak nezapomíná na cílového příjemce, kterým má být dle slov Čukovského široká veřejnost, a proto doplňuje text vysvětlivkami, aby zachovala naučně populární charakter díla.

⁵² ČUKOVSKIJ 1958, s. 289.

⁵³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 231.

⁵⁴ ČUKOVSKIJ 1975, s. 232.

5.2 Dětské novotvary

Книга „От двух до пяти“ je postavena hlavně na výrocích, které vznikají v dětské řeči během postupného osvojování si jazyka. V této části budu srovnávat novotvary používané ruskými dětmi s českými výroky, jež použila v překladu Milena Lukešová. Vzhledem k tomu, že novotvary vznikají různými způsoby, rozdělím je do několika skupin, které budou ve velké míře kopírovat kapitoly či podkapitoly knihy, aby bylo možné srovnat i vliv českých výroků na postřehy Čukovského.

5.2.1 Lidová etymologie

V podkapitole „Народная этимология“ („Lidová etymologie“), která patří do kapitoly „Народные истоки детской речи“ („Národní kořeny dětské řeči“), Čukovskij vysvětluje, že dítě poslouchá dospělé a pokouší se pochopit co nejvíce slov, která používají. Hledá v nich smysl, aby si je mohlo snadněji zapamatovat a dále používat. Dítě si ale neuvědomuje, že někdy ve své řeči použije trochu jiný tvar, než v jazyce doopravdy existuje, a takto dochází ke vzniku dětských novotvarů. Dítě potřebuje cítit přímý vztah slova a jeho funkce. Pokud tomu tak není, samo si je upravuje. V této části se budu věnovat výrazům, jež vznikly minimálním zásahem do struktury slova, a díky tomu se staly smysluplnými pro děti.⁵⁷

- *Мама просит мазелин!*

- *Какой мазелин?*

*Оказалось, что ее послали принести
вазелин.*⁵⁵

„*Maminka prosí, abys jí poslal
mazelínu!*“

„*Jakou mazelínu?*“

*Ukázalo se, že měla přinést vazelínu.*⁵⁶

Zde vidíme první příklad úpravy slova, ve kterém dítě postrádalo smysl. *Вазелин* (*vazelína*) je směsí, která slouží k mazání. Ve slově dochází k záměně prvního písmene, tím pádem vzniká slovo *мазелин*, které má nový kořen, stejný jako slova *мазь* (*mast*) a *мазать* (*mazat*), tj. ukazuje na funkci (je určen k mazání).

⁵⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 29.

⁵⁶ ČUKOVSKIJ 1975, s. 31.

⁵⁷ ČUKOVSKIJ 1958, s. 29-35.

Milena Lukešová v tomto případě přistoupila k doslovnému překladu slova *мазелин* (*mazelína*), jelikož v českém jazyce stejně jako i v ruštině existují slova *vazelína* a *mazat*. Jediným rozdílem je jiný rod nového českého slova *mazelína*, avšak ten zde nemá podstatnou úlohu. Díky podobnosti těchto dvou jazyků, dětská slova zůstávají téměř totožná, a tím pádem se stejně hodí k postřehu Čukovského

- *Дай мне нитку, я буду **нанитывать** бусы.*

*Так осмыслил он слова «**нанизывать** на нитку».*⁵⁸

„*Dej mi nějakou nitku! Budu **nanitkovávat** korálky*“

*Dal tak plný a jasný smysl výrazu „**navlékat** na nitku“.*⁵⁹

Další dětský výrok, kterým se budu zabývat, je velmi podobný tomu předchozímu. V originálním textu dochází k záměně jednoho písmene ve slově *нанизывать* (*navlékat*). Dítě použilo slovo *нанитывать*, tedy opět došlo ke změně kořene, který tentokrát odkazuje na slovo *нить* (*nit*), tedy na to, že jde o navlékání na nit. Vzhledem k tomu, že v češtině neexistuje stejné slovo, musela Lukešová přistoupit k složitějšímu řešení. Český novotvar vychází ze slova *nit*, avšak z původního výrazu zůstala pouze předpona a koncovka, zbytek podlehl změně. Slovo *nanitkovávat* ukazuje na činnost, podobně jako i ruské, a tím pádem dává dítěti smysl. V překladu ale nemůžeme mluvit o minimálním zásahu do struktury slova, o kterém hovoří Čukovskij. Na tomto místě došlo k výraznější úpravě, a ne jako v ruštině pouze k záměně jednoho písmene. V překladu můžeme tedy pozorovat jemné oslabení Čukovského myšlenky.

Problém při překladu způsobila slova, která by se v češtině do této části vůbec nehodila. Jedním z nich je dětský výraz *мокрец*⁶⁰, který vznikl od slova *компресс*. V českém překladu by šlo o *obklad*, který zní naprosto odlišně, a proto ho nelze použít.

Dalším je *термометр*⁶¹ (*teploměr*), který se v textu vyskytuje v dětské změněné podobě jako *тепломер* a *теплометр*, tzn. přístroj k měření tepla či přesně teploty. V češtině máme teploměr, tedy podobu slova, kterou používá v knize ruské dítě. V tomto případě

⁵⁸ ČUKOVSKIJ 1958, s. 30.

⁵⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 31

⁶⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 29.

⁶¹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 30.

nemůžeme přistoupit ke změně, která by dala slovu smysluplnější podobu, jelikož v českém jazyce „dospělé“ slovo již ukazuje na funkci tohoto předmětu.

U slov tohoto typu (*мокресс, тепломер*) Lukešová přistoupila k nulovému překladu, jelikož česká slova by nesouzněla s argumenty uvedenými v této kapitole a přeložený text by tak postrádal smysl.

И сейчас же щетки, щетки

*Затрещали, как **трещотки**...*

*(Затрещали, как **три тетки**.)⁶²*

*Co, **gazely**, byste chtěly?*

*(Co, **do zelí** byste chtěly?)*

*Ne, **houpačky** neshořely...⁶³*

Čukovskij podotýká, že upravování slov pomocí minimální zvukové změny můžeme pozorovat i ve verších, ve kterých se objevují pro děti neznámá slova. Tyto záměny však spíše vedou ke vzniku nesmyslů.⁶⁴

V originále Čukovskij svůj postřeh ukazuje na verších z vlastní básně „Мойдодыр“, ve kterých jeho dcera upravuje slovo *трещотки* (*řehťáčky*) tak, že ho rozdělí na dvě podobně znějící slova, která dobře zná (*mpu tetku – tři tetky*).

Milena Lukešová ve svém překladu použila také verše Čukovského, avšak z básně „Телефон“, v níž se vyskytuje slovo *gazela*. Dá se předpokládat, že se malé dítě s tímto slovem ještě nesetkalo, jelikož se jedná o zvíře, které u nás nežije. Překladatelka se snažila postupovat stejným způsobem jako sám autor. Změnila proto slovo *gazely* na *do zelí*, tzn. stejně jako v originále rozdělila slovo. Lukešová se v tomto případě rozhodla pro substituci. Dle mého názoru česká slova nezní až tak podobně jako ta ruská, ale k názorné ukázce principu jsou dostačující.

Dále autor uvádí, že tendence zlogičťování se někdy projevuje i v lidovém jazyce (např. *поликлиника* se mění na *полуклиника*). Poliklinika není nemocnicí, tj. klinikou, a proto se jí v hovorové ruské řeči začalo říkat *полуклиника*, tj. její částečná (poloviční) alternativa. Dalšími novotvary, které zde Čukovskij uvádí jsou: *вошпиталь* (*гошпиталь – nemocnice*) *кlastырь* (*пластырь – náplast*), *гульварь* (*бульварь – bulvár*). Jelikož ani

⁶² ČUKOVSKIJ 1958, s. 31.

⁶³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 32.

⁶⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 31.

dospělý člověk nechce mít v jazyce nesrozumitelná slova, může docházet k jejich rusifikaci.⁶⁵

V českém překladu taktéž došlo k upravení slova *poliklinika*, jelikož se jedná o stejný výraz v obou jazycích. Lukešová přidala slovu pouze českou předponu pro něco polovičního, tj. (*polo-*), a tak vznikl novotvar *poloklinika*. Vidíme, že překladatelka na tomto místě přistoupila k doslovnému překladu. V dalších případech již tento postup nebyl možný, proto použila jiná slova, která fungují v českém jazyce. Novotvar *sednice* (*světnice*) ukazuje na místnost, ve které se sedí a *zdrava* (*strava*) vychází ze slova zdravý, tzn. jídlo je důležité pro naše zdraví. Díky substituci překladatelka zachovala princip vzniku novotvarů, o kterém je řeč v této části, tj. přidala slovům smysl minimálním zásahem do struktury.⁶⁶

V českém jazyce podkapitola „Lidová etymologie“⁶⁷ je poměrně dost zkrácená, jelikož značné množství slov by v českém jazyce nefungovalo stejným způsobem jako v ruském. Lukešová část výrazů, u kterých to bylo možné, přeložila doslovně, aby podtrhla tvoření dětských novotvarů pomocí minimální změny slova. V několika případech, aby mohla uvést více příkladů a doložit postřeh týkající se rozdělení jednoho slova na dvě srozumitelná pro děti, jež Čukovskij v této podkapitole uvádí, přistoupila k substituci. Další příklady dětských novotvarů podtrhujících argumenty, které již ukázala na základě jiných výrazů, vynechává, a právě proto došlo v české verzi ke zkrácení této podkapitoly.

⁶⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 33-34.

⁶⁶ ČUKOVSKIJ 1975, s. 33.

⁶⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 30-33.

5.2.2 Dějová funkce

„Действенность“ („Dějovost“) je další částí první kapitoly. V ní Čukovskij zdůrazňuje, že děj je pro děti velmi důležitý, jelikož je dynamický a je z něho cítit energie. Většina dětských slov odkazuje právě na dějovou funkci, což jsme již mohli pozorovat v předchozí části. Dítě dává ve velké míře přednost slovesům. Jelikož jsou pro ně nedostačující ta, která již existují, vytváří si nová (většinou od podstatných jmen). Zajímavé je, že dětské novotvary vznikají dle daného schématu, vypozerovaného u jiných sloves, tedy v souladu s pravidly mateřského jazyka. Čukovskij vysledoval, že každá generace dětí tvoří stejné novotvary, tzn. stejná slova vznikají pořád dokola. Každé dítě prochází určitou etapou vývoje a tím pádem si samo vytváří dějové novotvary, jež mu pomáhají při osvojení si mateřského jazyka.⁶⁸

...и я знаю Мусю, которая называла **нафталин муфталином**, так как была уверена, что нафталин существует специально для маминной муфты.⁶⁹

Tak postupovalo děvčátko, které říkalo **naftalínu kočkalín**, protože bylo přesvědčeno, že nemá na světě jiné poslání než chránit proti molům maminčinu kožešinu, které říkalo kočka.⁷⁰

V těchto úryvcích vidíme, že v obou jazycích se používá stejně znějící slovo *naftalín* (prostředek proti molům)⁷¹, avšak novotvary se od sebe liší. Je to způsobeno tím, že dětská slova vychází z podstatných jmen, označujících kožešinové výrobky, k jejichž ochraně se naftalín používal. V ruském jazyce slovo vzniklo od výrazu *муфта*, tj. rukávník, který v současné době není až tak běžným doplňkem. Lukešová přistoupila k adaptaci, a proto zvolila *maminčinu kožešinu*, tedy výrobek typičtější pro české prostředí. Kožich se domácky pojmenovává dle zvířete, z něhož je produkt vyroben, z tohoto důvodu český novotvar je spojením slov *naftalín* a *kočka*. Překladatelka v tomto úryvku přistoupila ještě k vysvětlení přesné funkce *naftalínu*, tím pádem text intelektualizuje.

⁶⁸ ČUKOVSKIJ 1958, s. 35-39.

⁶⁹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 36.

⁷⁰ ČUKOVSKIJ 1975, s. 34.

⁷¹ INTERNETOVÁ JAZYKOVÁ PŘÍRUČKA [online].

V odstavci, věnovaném příkladům tvorby od jiných slovních druhů než sloves, v originále najdeme novotvary *цветаника* (*ботаника* – *botanika*) a *творушка* (*ватрушка* – *tvarohový koláč*), jež vzniklo od slova *твороз*.⁷² V překladu Lukešová použila výrazy, pravděpodobně používané českými dětmi, jelikož víme, že se při překladu snažila postupovat jako Čukovskij při psaní originálu. U slova *botanika*, které se vyskytuje také v češtině mohla uvažovat o doslovném překladu, avšak dala přednost adaptačnímu přístupu. Zvolila novotvary *kyselík* (*ocet*) a *pomalík* (antonymum *rychlík*),⁷³ které zní v českém jazyce autenticky a taktéž odrážejí charakter daných výrazů. Lukešová opět přidala vysvětlivku, tentokrát od jakých slovních druhů jsou utvořené novotvary *kyselík* (*Od přídavného jména je pak odvozeno dětské slůvko...*) a *pomalík* (*Dokonce i od příslovce je utvořen protiklad ke slovu rychlík*), tzn. dodržuje jednotný postup a intelektualizuje.

Ай, я задверил руку.

Отскорлупай мне яйцо.

Замолоточь этот гвоздик.

Бумага откнопкалась.

Ого-го, как ладошкаются.

Давайте лопатить снег.

Ой, меня крапива накрапивила!

Я уже начаётился.

*Я намакаронился.*⁷⁵

„*Au, já jsem si zadveřil ruku!*“

„*Odskořápkuj mi to vajíčko!*“

„*Ted' to pořádně přihřebíčkuj!*“

„*Plakátek se odpřipínáčkoval.*“

„*Dědeček dýmkuje.*“

„*Pojďte lopatit sníh!*“

„*Au, kopřiva mě kopřivla!*“

„*Já nechci buchtu, už jsem se u babičky nabuchtoval.*“⁷⁴

Nelze říct, že by Lukešová přistupovala pouze k substituci. Pokud to jde, je věrná originálu. V uvedeném úryvku vidíme zvýrazněná slova, která přeložila doslovně. Tyto

⁷² ČUKOVSKIJ 1958, s. 36.

⁷³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 34.

⁷⁴ ČUKOVSKIJ 1975, s. 35.

⁷⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 36.

novotvary fungují v českém jazyce stejně dobře jako v ruském. U překladu dalších vět došlo k substituci, která se v tomto díle vyskytuje dosti často, jelikož jde o knihu založenou na dětských slovech, které musí souznít s konkrétním mateřským jazykem. Ve výroku týkajícím se buchet můžeme pozorovat, že došlo k rozvinutí věty, k zdůraznění. Lukešová, aby podtrhla fakt, že člověk je přejedený buchety, rozvíjí větu příslovečným určením *u babičky*, které se nám pojí s přemírou nabízeného jídla. V této větě tak dochází k zesílení významu.

Dítě dokáže vytvořit nové sloveso dokonce i od příslovce (*расширокайтесь, ецѣкать*). Novotvary vedou také ke zkracování vyjádření (např. *обмамился, отмухиваюсь*). Slovo *расширокайтесь* vzniklo od příslovce *широко* (*doširoka*), pobízí lidi k rozestoupení se tak, aby vzniklo větší prostranství. Druhý zmíněný novotvar byl odvozen od slova *ецѣ* (*ještě*), dítě chce pořád dále pokračovat v houpání, tedy ještě a ještě. Výraz *отмухиваюсь* (*отмахиваться от мух – odhánět mouchy*) je příkladem úspornosti v dětské řeči. Vidíme, že místo slovního spojení dítě použije pouze jedno sloveso, které dle jeho mínění vše jasně vyjadřuje.⁷⁶

Lukešová použila slovo *znadšenit*, tzn. stát se nadšeným, na jehož základě ukazuje tvoření od jiného slovního druhu než od podstatného jména a zároveň zkracování vyjádření. Jako další příklad zvolila novotvar *vystejnit*, tj. udělat něco stejným, na kterým demonstrovuje tvoření slovesa od zvláštního (nečekaného dospělými) výrazu, jako je v ruštině *ецѣ*. Úspornost předvedla na novotvaru *odkomáruj* (*odezeň komáry*). V tomto případě vidíme stejný způsob tvorby slova, akorát překladatelka použila místo mouchy komára. I když Lukešová v prvních dvou příkladech zvolila jiné slovní druhy, myslím si, že zůstala věrná Čukovského postřehům, tedy zkracování slovního spojení pomocí jednoho nově vytvořeného slovesa, a tak ukázala tvoření slov od různých slovních druhů.⁷⁷

Podkapitola „Dějovost“⁷⁸ je adaptována do českého prostředí. Milena Lukešová použila takové novotvary, aby souzněly z Čukovského teorií. V některých případech zachovala stejná slova jako v ruštině, ale u těch dalších již doslovný překlad bohužel nebyl možný. Rozhodla se tedy opět pro substituci, díky čemuž se jí podařilo zachovat smysl.

⁷⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 36-37.

⁷⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 35.

⁷⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 33-36.

Ve dvou případech jsme také pozorovali, že přistoupila k intelektualizaci. Stejně jako v předchozí podkapitole, i v této se nevyhnula nulovému překladu, a tím pádem došlo ke zkrácení české verze.

5.2.3 Gramatické jevy

Dle Čukovského dítě tvoří nová slova na základě poslechu řeči dospělých. Díky tomu vstřebává výrazy, včetně gramatických tvarů, které automaticky zobecňuje a využívá je ve všech potřebných případech. Zajímavým jevem je používání předpon, které dítě ovládá již ve 2,5 letech, avšak v tomto věku mu ještě nic neříkají výjimky. Dokáže tak oddělit od kořene každou příponu (např. *звыкл – выкл*)⁷⁹. Dítě je rovněž citlivé k rodovým koncovkám (Chlapec: *Я нежsem želva, я жsem želv!*)⁸⁰, které má tendenci opravovat. Podle Čukovského nejsložitější je pro dítě pochopit ruská nepravidelná slovesa, ke kterým přistupuje stejně jako k pravidelným.⁸¹ Postupně si projdeme jednotlivé případy vzniku dětských novotvarů s ohledem na gramatiku mateřského jazyka.

Nejdříve se budu věnovat slovesům s předponami, které dítě někdy připojí nebo také odtrhne od kořene podle obecného principu, jež si vytvořilo na základě již osvojených slov. Jako první příklad uvedu následující dětský výrok:

*Когда Юрику Б. не понравилось, что за
ужином его мать посолила яйцо, он
закричал:
- **Высоли** обратно!⁸²*

*Jurik B., který není spokojen, že má moc
osolené vajíčko, prosí matku o nápravu:
„**Odsol** mi to vajíčko!“⁸³*

V textu výše vidíme, že klučina použil předponu *вы-*, která se mu nejspíše pojí s odstraněním něčeho, jako je tomu např. u slov *выбросить, вылить*. V češtině Lukešová zachovala stejný výrok, akorát ho převedla do češtiny. Řeč je tedy také o osoleném vajíčku, akorát v češtině překladatelka přidala předponu *od-*, jež se vyskytuje např. u výrazů *odložit, odlít, odpojit*, tedy zase něco dáváme pryč. V tomto případě jde o doslovný překlad, ale pokud se podíváme na celý úryvek, tak si můžeme všimnout, že došlo ke změně expresivity, tj. k stylistickému oslabení. Zatímco ruský kluk v reakci na osolené vajíčko *začne křičet*, v češtině *prosí matku o nápravu*. V ruštině můžeme cítit náhlou emoci malého dítěte, avšak překlad spíše působí jako dialog mezi dvěma dospělými

⁷⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 37.

⁸⁰ ČUKOVSKIJ 1975, s. 38.

⁸¹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 41-48.

⁸² ČUKOVSKIJ 1958, s. 41.

⁸³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 37.

osobami. Neumím si představit, že by dítě ve věku dvou až pěti let jednalo takovým způsobem.

*Я сперва боялся трамвая, а потом **вык**,
вык и привык.*⁸⁴

„Nejdřív jsem se tramvaje bál, ale pořád jsem si **vykl**, **vykl**, až jsem si zvykl.“⁸⁵

V tomto dětském vyjádření došlo v obou jazycích k vytvoření bezpředponového slovesa. Zde Lukešová opět přistoupila k doslovnému překladu, avšak tentokrát k tomu není co podotknout.

- *Заразился и **отразился** (выздоровел).*⁸⁶

„Myslivec mu rozpáral břicho, a když babička s Karkulkou vylezly, tak mu ho zas **zapáral**.“⁸⁷

Ruskému výroku odpovídá v české verzi, pravděpodobně autentická, dětská věta. V tomto případě jde opět o substituci, ale zůstal zachován způsob tvoření pomocí předpony, který tento výrok skvěle vystihuje.

V ruském i českém jazyce vidíme, že pouze pomocí změny předpony byla vytvořena slova s opačným významem, oba novotvary tedy stejně podporují postřeh Čukovského.

- *Что ты ползешь, как черепаха? –
говорю я трехлетнему мальчику.*

„Copak se vlečeš jako želva,“ řekl jsme tříletému chlapci.

*Но он уже в три года постиг, что
мужскому роду не пристало иметь
женское окончание «а»:*

Už ve třech letech věděl, že mužskému rodu nepřísluší koncovka „a“:

- *Я не черепаха, а я **черепах**.*⁸⁸

„Já nejsem žádná želva, já jsem **želv**!“⁸⁹

⁸⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 41.

⁸⁵ ČUKOVSKIJ 1975, s. 37.

⁸⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 41.

⁸⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 37.

⁸⁸ ČUKOVSKIJ 1958, s. 44.

⁸⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 38.

Dítě má s každým rodem spojené konkrétní koncovky, které vidí u dané skupiny slov. Díky tomu, že výrazy *želva* a *чепенaxa* jsou oba ženského rodu, mohla Lukešová použít doslovný překlad, aby ukázala „citlivost k rodovým koncovkám“⁹⁰.

Vzhledem k tomu, že se jazyky od sebe navzájem liší, překladatelka dále v textu musela zvolit jiná slova než v originále, aby zachovala autentičnost dětských výroků a odpovídající rodové koncovky. Jako další příklad tedy zvolila slova *houska* (žena) a *rohlík* (muž),⁹¹ místo *ovce* a *beran*, o kterých je řeč v ruském díle. *Beran* by sice odpovídal pravidlům, o kterých hovoří Čukovskij, ale *ovce*, i když zní téměř totožně jako ruský výraz, má bohužel koncovku *-e* místo typické pro ženský rod koncovky *-a*, a proto nemůže posloužit jako příklad i v českém jazyce. Dle mého názoru Lukešovou zvolena slova skvěle znázorňují přiřazování slov k rodům.

Cit pro jazyk se objevuje také u přídavných jmen, avšak v tomto případě bylo zkoumání o něco složitější, jelikož tento slovní druh se v řeči dítěte vyskytuje pouze zřídka. Tentokrát dítě buď jiným slovním druhům přidává koncovky přídavných jmen (*молоконная кастрюля* – *hrnec na mléko*; *дочкастая мамаша* – *maminka, která má dceru*; *исчезлая собака* – *ztracený pes*) nebo tvoří novotvary spojením dvou stávajících výrazů (*блистенькая чашка* = *блестящая и чистенькая* – *lesklý a zároveň čistý šálek*), avšak tento způsob se netýká pouze přídavných jmen (*волосетка* = *сетка для волос* – *sítka na vlasy*).⁹²

Jako příklady pro první způsob tvorby Milena Lukešová v překladu použila novotvary *zástěratá maminka* – *maminka se zástěrou*, *oknatý dům* – *dům s okny*,⁹³ tedy způsob naprosto odpovídá typům slov uvedených Čukovským. Jde o slova, která jsou odvozena od podstatných jmen, s koncovkami charakteristickými pro přídavná jména.

Druhý způsob tvoření, tedy spojováním, překladatelka předvedla v českém jazyce na slově *ospinkalý*, tzn. *ospinkaný a ospalý* najednou. Myslím si, že nejde o úplně zdařilý příklad, vzhledem k tomu, že se jedná o dvě velmi podobná slova, navíc jedno z nich je dětská

⁹⁰ ČUKOVSKIJ 1975, s. 38.

⁹¹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 38.

⁹² ČUKOVSKIJ 1958, s. 45.

⁹³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 38.

zdrobnělina. Dalším novotvarem je např. *Chlotě*, ve kterém polovina ukazuje na *Chloupka* a polovina na *kotě*, způsob tvoření tedy zůstal zachován.⁹⁴

V textu se objevilo taky jedno přídavné jméno s nepravidelným stupňováním, tj. „*Этом дом **высокей** нашей почты.*“⁹⁵, které Lukešová přeložila doslovně, tj. „*Tenhle dům je **vysokejší**, než je náš*“⁹⁶.

Kratičkový odstavec je věnován i dětským zájmenům, zejména přivlastňovacím, např. *Это чьяная мама? (Čí je to matka?), Это ктошина девочка? (Čí je to holčička?)* atd.⁹⁷ Pro dítě jsou tato slova příliš složitá, a proto je komolí. Milena Lukešová uvádí novotvary *čího* a *nikdoho*.⁹⁸ Dle mého názoru tato zájmena velmi dobře ukazují danou problematiku.

Vrátíme se zpět ke slovesům, avšak nyní k těm nepravidelným, která se vymykají pravidlům, jež si dítě osvojilo. Z tohoto důvodu si vytváří nové tvary, jelikož vychází z obecných principů, které vidí u většiny slov. Podíváme se na monolog dítěte, které hledá správný tvar slova:

- *Мы спля**м**?*

- *He...*

- *Мы спли**м**?*

- *He...*

- *Мы сплю**м**?*

- *He...*

*Так и не дошел до формы: сп**им**.*¹⁰⁰

„*Já budu uklid'**ovat** hračky.*“

„*Ne, tak ne...*“

„*Já budu uklid'**at** hračky?*“

„*Ne, taky ne...*“

*Jen na „uklízet“ si ne a ne vzpomenout.*⁹⁹

Dítě si nemůže vzpomenout na správný tvar, a proto zkouší různé koncovky, o kterých ví, že se vyskytují u sloves. V ruštině vidíme nepravidelné sloveso *спать*, ke kterému dítě připojuje koncovky *-ям*, *-им*, *-юм*. V češtině Lukešová použila nepravidelné sloveso *uklízet*, jež dítě dosti často slyší, ale spíše jako rozkaz (uklid' si hračky), kdy nedochází ke změně v kořeni. Do monologu zahrнула dvě varianty, a to s koncovkou *-ovat*,

⁹⁴ ČUKOVSKIJ 1975, s. 38-39.

⁹⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 45.

⁹⁶ ČUKOVSKIJ 1975, s. 38.

⁹⁷ ČUKOVSKIJ 1958, s. 47.

⁹⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 39.

⁹⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 39.

¹⁰⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 48.

kteřá se pojí např. se slovem *montovat*, a *-at*, např. *běhat*. Vzhledem k tomu, že se nepravidelná slovesa v obou jazycích liší, překladatelka neměla jinou možnost, než využít substituci, avšak způsob tvoření zůstal totožný.

Provedeme ještě srovnání tvarů, které vznikly od rozkazovacího způsobu. V ruském jazyce od rozkazů *ляг, принеси* vznikly novotvary *я лягну, я принесила*,¹⁰¹ tzn. k rozkazovacím tvarům dítě přidalo, dle svého mínění, potřebné koncovky. V českém překladu vidíme stejný přístup, tedy od slova *vem si*, bylo vytvořeno sloveso v minulém čase *vemla*.¹⁰²

Poslední kategorií novotvarů, kterou si v této části analyzujeme, budou číslovky. V ruském originálu najdeme pouze krátký odstavec, ve kterém je rozebrán novotvar *всколькером (в каком числе человек – в колѳка лѳдеч)*¹⁰³, který se podobá tvarům druhových číslovek. V české verzi se tato část liší. U tohoto novotvaru Lukešová přistoupila k nulovému překladu a rozhodla se místo toho ukázat myšlenkové pochody a specifika chápání dítětem čísel a jejich způsob počítání (např. „*Kolik je ti let? Brzy mi bude osm, a zatím tři.*“)¹⁰⁴, o kterých Čukovskij hovoří až v páté části druhé kapitoly „*Продолжаю прислушиваться*“¹⁰⁵ („Nepřestávám naslouchat“). Jelikož tyto dvě kapitoly s sebou v podstatě souvisí, není zásadním problémem, že Lukešová přistoupila k přesunu části textu. Smysl a postřehy Čukovského to nijak nenarušuje. Vzhledem k tomu, že v tomto případě těžiště spočívá na číslech a počítání, což je pro oba jazyky stejné, mohla Lukešová výroky ruských děti přeložit doslovně.

Shrneme si způsoby překladu, které Milena Lukešová využila v části věnované gramatickým jevům. Způsob tvoření sloves od podstatných jmen Lukešová překládá doslovně, akorát dochází ke změně expresivity v reakci dítěte. U částí věnované koncovkám konkrétních rodů a novotvarům přídavných jmen musela překladatelka zvolit některá slova jiná, tak aby v českém jazyce souzněla s postřehem Čukovského. Dle mého názoru u příkladů tvoření slov spojováním vybrala moc podobná slova, ještě k tomu zdrobnělá, což nebyl nejlepší nápad. U stupňování přídavných jmen opět využila doslovný

¹⁰¹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 48.

¹⁰² ČUKOVSKIJ 1975, s. 39.

¹⁰³ ČUKOVSKIJ 1958, s. 49.

¹⁰⁴ ČUKOVSKIJ 1975, s. 40.

¹⁰⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 170-172.

překlad, jelikož v tomto případě to bylo možné. U zájmen, nepravidelných sloves a tvarů rozkazovacího způsobu přistoupila k substituci, zvolila však slova, která dobře odrážejí danou problematiku. U překladu číslovek se Lukešová rozhodla pro nulový překlad a přesunula na toto místo jinou část, tj. věnovanou tomu, jak dítě chápe čísla a počítání, kterou přeložila doslovně. Přesun textu však nijak nenarušuje postřehy Čukovského.

5.2.4 Logika

Tato část bude vycházet z šesté podkapitoly „Анализ и критика языкового наследия взрослых“ („Analýza a kritika jazykového odkazu dospělých“), která patří do první kapitoly. Dítě řeč dospělých pouze nenapodobuje, ale jak jsme si již řekli, snaží se ji pochopit, prozkoumat. Jak píše Čukovskij, dospělí ve své řeči používají ustálené formy výrazů, slovní spojení, metafory, a děti naopak mluví pouze pomocí slov označujících konkrétní skutečné předměty. Pro ně slova musí mít logiku. V tak nízkém věku jim výjimky z pravidel ještě nic neříkají, a proto metafory jsou pro ně nesmyslné. Některé děti zvládnou tyto nelogické výroky brát s humorem, avšak často se dohadují o pravdivosti a smysluplnosti těchto vyjádření. Dítě jde do hloubky slova, protože každá část je pro něj nositelem konkrétního významu. Na rozdíl od dospělých vidí ve slovech prvotní význam, který my si s během života už ani neuvědomujeme.¹⁰⁶

Nejprve se podíváme na ruské příjmení *Грибоедов*. My dospělí víme, že se jedná o významnou osobnost. Tato asociace nám zastíňuje primární význam slova, avšak dítě jasně slyší slovo *гриб* (*houba*). Je tedy přesvědčené o tom, že je řeč o člověku, který rád jí houby.¹⁰⁷

V českém překladu máme transkribované příjmení, tj. *Gribojedov*¹⁰⁸. Vzhledem k tomu, že se jedná o dva slovanské jazyky, ruský *grib* zní podobně jako český *hřib*, tak i v češtině může dojít k asociaci s houbami (konkrétně s *hřiby*). Pro české dítě to ale není tak přirozené slovo jak pro rusky mluvící, tím pádem není jisté, že by u něj k této spojitosti došlo. Lze tedy říct, že došlo k lehkému oslabení textu.

Podobná situace je u *Lva Tolstého*¹⁰⁹, avšak divoké zvíře, kterému říkáme *lev*, zní v obou jazycích naprosto totožně, takže zde překlad funguje úplně stejně jako originál.

¹⁰⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 50-67.

¹⁰⁷ ČUKOVSKIJ 1958, s. 61.

¹⁰⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 48.

¹⁰⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 48.

- Мама, утки **утьком** идут!

- Гуськом.

- Нет, гуси – гуськом, а утки – **утьком**.¹¹⁰

„Mami, kachny jdou **kachním** pochodem!“

„Ne, Lenočko, husím pochodem.“

„Ó ne, husy jdou husím pochodem: kachny jdou **kachním**.“¹¹¹

Na první pohled vidíme, že ruský a český dialog se od sebe liší délkou. Hlavní příčinou je dětský novotvar. V obou jazycích existuje vyjádření pro chůzi za sebou, avšak není úplně stejné. V ruštině má totiž podobu příslovce a v překladovém jazyce slovního spojení. Tento fakt se musel promítnout i do dětského vyjádření, tj. i délky. Lukešová v české verzi ještě k tomu přistoupila k rozvinutí prostřední věty, tedy reakce matky. V ruském jazyce jde pouze o opravu dětského novotvaru, zato v češtině máme přidáno oslovení dcery a celé vyjádření tak působí více jako trpělivé vysvětlení matky než pouze jako oprava. Lukešová u tohoto výroku přistoupila k doslovnému překladu novotvaru a jazykovému přestylizování.

Услышав, например, что бабушка сказала кому-то:

«Ты тогда ещё под стол пешком **ходил**»,
внучка перебивает ее язвительным смехом:

- Разве под стол на извозчиках ездят?

Когда же бабушка сказала однажды, что вот скоро и праздник **придет**, внучка возразила, смеясь:

- Разве у праздника – ножки?¹¹²

Vnučka, která uslyšela babičku vyprávět komusi o vzdálených příbuzných:

„Ale naše kráva **se napila** z jejich louže...“
babičku hned přísně upozorní:

„Babi, ty lžeš, vždyť my ani krávu nemáme.“

A když se jindy babička vyjádřila:

„Už bude prosinec a **přijdou** Vánoce...“
namítla jí vnučka se smíchem:

„Ale babičko, copak Vánoce mají nožičky?“¹¹³

¹¹⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 52.

¹¹¹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 42-43.

¹¹² ČUKOVSKIJ 1958, s. 52.

¹¹³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 43.

Ruská babička používá frazeologismus *под стол еще ходил* (*pod stůl ještě chodil*), ze kterého má vnučka legraci, protože nechápe, jak by se tam měla jinak přemístit než chůzí. V tomto případě u Lukešové dochází k substituci. V českém překladu babička mluví v přeneseném významu, jak uvádí první věta, *o vzdálených příbuzných* (*naše kráva se napila z jejich louže*). Tyto dvě fráze si nejsou vůbec podobné, nejde ani o stejný význam. Také emoce vnučky je rozdílná. Zatímco v originále babičku přeruší *jízlivým smíchem*, v češtině ji *přísně upozorní*. V ruském jazyce se v obou výrocích vyskytuje slovo *йт*, akorát v různých tvarech. V české verzi ustálené fráze spolu nijak nesouvisí. Druhé dítětem nepochopené vyjádření je v obou jazycích stejné, jde o doslovný překlad, akorát v tomto vyjádření dochází ke konkretizaci svátku a doplnění měsíce.

«Носоки, носоки», указывая этим, что, по его убеждению, носочками не могут называться предметы, которые не имеют касательства к носу.¹¹⁴

„Po-nosky, po-nosky; patrně tím chtěl ukázat, že podle jeho názoru se nemůže „po-nosky“ říkat předmětům, které nemají nic společného s nosem.¹¹⁵

V tomto úryvku vidíme, jak dítě dává najevo, že pojmenování oblečení *носки* (*ponožky*) je nelogické. Název obsahuje kořen *-nos-*, tedy jasně ukazuje na místo, kam by ponožky měly být umístěny, avšak ve skutečnosti patří na nohy. V češtině Milena Lukešová se rozhodla pro doslovný překlad, což dle mého názoru nebylo nejšťastnějším řešením. Vzhledem k tomu, že v českém jazyce máme slovo *ponožky*, překladatelka vytvořila dětskou verzi, špatně vyslovenou, tj. *ponosky*. Takto vzniklo slovo se stejným kořenem jako v ruštině. V češtině však ponožky jasně ukazují na to, že patří na nožky, jak se taky česky tradičně říká: ponožky na nožky. I když dítě vyslovuje výraz špatně, od dospělých ho slyší správně, takže výraz jasně odkazuje na svou funkci. Navíc dle mé zkušenosti, dítě, i když vyslovuje slovo špatně, tak má pocit, že ho říká dobře, tzn. ve své hlavě má správný tvar slova. V tomto případě došlo v překladu k výraznému oslabení, tento výrok v české verzi nedává smysl a tím pádem nepodporuje postřeh Čukovského.

¹¹⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 57.

¹¹⁵ ČUKOVSKIJ 1975, s. 45-46.

Что же это твоя Иришка с петухами
ложится?

Она с петухами не ложится – они
клюются; она одна в свою кроватку
ложится.¹¹⁶

„Jak to, že vaše Irinka chodí spát se
slepiciemi?“

„Ona nechodí spát se slepicemi, slepice by
ji klovaly; Irinka chodí spát sama do své
postýlky.“¹¹⁷

Jak jsme již viděli v předchozích případech, dítě analyzuje každou část slova a vztahuje ji k věci, kterou v ní slyší. Proto i jednoduchá idiomatická rčení jsou pro ně nepochopitelná.¹¹⁸ V tomto dialogu dítě chápe konkrétní slova, ale ne frázi jako celek, a proto vysvětluje, že tomu není tak, jak říká dospělá osoba. V obou jazycích existují velmi podobné idiomy se stejným významem, takže překladatelka mohla přeložit výrok doslovně. Jediným rozdílem je, že v ruštině se používá *nemyx (kohout)* a v češtině máme *slepici*, avšak to zde není podstatné. Hlavní je, že oba ptáci klovou, tedy smysl navazujícího výroku zůstal zachován.

V této části jsme si prošli několik výroků zaměřených na dětskou logiku, chápání slov a slovních spojení. Lukešová v některých případech originální text přeložila doslovně a jindy zase adaptovala do češtiny pro lepší srozumitelnost. Snažila se držet postřehů Čukovského, avšak v této kapitole došlo na několika místech k jejich oslabení.

¹¹⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 62.

¹¹⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 48-49.

¹¹⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 48.

5.3 Překlad se zaměřením na zvukovou stránku

5.3.1 Výklad slov

Čukovskij v podkapitole „Ложное истолкование слов“ („Mylný výklad slov“)¹¹⁹, která je osmou částí první kapitoly, uvádí, že dítě, které žije s dospělými, a tím pádem neustále slyší jejich rozhovory, má tendenci samo si vysvětlovat význam slov, jimž ještě nerozumí. Pomáhá mu vlastní představivost, fantazie, cit pro mateřský jazyk, ale přistupuje i k „lingvistické analýze“, snaží se ve slovech najít kořen, tedy část, která je dle jeho mínění nositelem významu. Kvůli nedostatečným znalostem dítěte dochází k mylnému výkladu slov, tj. dítě přidává slovu jiný (nový) význam.¹²⁰

První příklad v originále se týká výkladu slova *двояшки* (*dvojčata*), které si dítě mylně vykládá jako *два Яшки* (*dva Jašci – kluci, které nazvali Jašci*). Jde o rozdělení slova na dvě části, které dítěti dávají smysl. V dalším případě rusky mluvící dítě slovo *ржавчина* (*rez*) vztahuje k řehtajícimu koni. Chápe je jako výsledek koňského řehtání (*Это мне лошадка наржала? – То mi kuň nařehtal?*).¹²¹ Dítě hledá ve slově kořen, který je dle jeho mínění nositelem významu.

V české verzi překladatelka uvedla jako příklad *koniklec*,¹²² ve kterém jsou slyšet dvě obvyklá slova, jež dítě pravděpodobně zná (*koně a klec*). Slovo si tedy vysvětluje jako *klec pro koně*. V překladu z roku 1961 Lukešová přistoupila k dovysvětlení klece pro koně a přidala navíc slovo *maštal* (*Už vím, co je to koniklec! Maštal. No přece klec pro koně!*)¹²³, avšak v dalším aktualizovaném vydání z roku 1975 slovo *maštal* již vynechala.

Lukešová využila příklad s koněm jako v Čukovského druhém vyjádření, avšak způsob tvoření se liší. Ruské slovo dle dítěte vychází ze zvuku, který je prisuzován koni a Lukešová v překladu uvádí pojem, který dítě rozložilo na dvě části. Dá se tedy říci, že překladatelka vychází z obou ruských vyjádření. Způsob tvoření je stejný jako u slova *двояшки* a zároveň zůstala u koně jako v případě výroku *лошадка наржала*.

¹¹⁹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 72-81.

¹²⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 72-74.

¹²¹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 73.

¹²² ČUKOVSKIJ 1975, s. 56.

¹²³ ČUKOVSKIJ 1961, s. 64.

- А блокаду сняли!

Девочка была поглощена чаепитием и словно не слыхала отцовского возгласа.

Но через час она сообщила подруге:

- Облака-то сняли! Сняли с неба облака!¹²⁴

„Tak blokáda je zrušena!“

Dcerka pila čaj a nikomu nenapadlo, že otce poslouchá.

Ale za nějakou chvíli už sdělovala kamarádce:

„Představ si, zrušili oblaka! Oblaka na nebi zrušili.“¹²⁵

V tomto odstavci nás bude zajímat *blokáda*, kterou dítě zaměnilo za jemu známé a podobně znějící slovo *oblaka*. Překladatelka zde využila toho, že se jedná o stejná slova v obou jazycích, a přeložila výrok doslovně. V češtině akorát došlo ke konkretizaci *holčičky* na *dcerku* a k menší změně týkající se časového určení, kdy holčičku novinu sdělila své kamarádce. Oba rozdíly jsou však v tomto případě irelevantní, jelikož těžiště textu spočívá na slovech *blokáda* a *oblaka*, na které se teď zaměříme.

Nyní se podíváme na výslovnost ruského spojení *А блокады [а блакáды]* a slova *облака [аблакá]*. Vidíme, že v obou případech se vyskytuje stejná část [*аблакá*]. V češtině však máme *Tak blokáda* a *oblaka*. Tato slova rozhodně nezní stejně, můžeme pouze říct, že se v nich vyskytují stejná písmena v jiném pořadí, což může vést k podobnosti těchto slov.

Doslovný překlad tohoto úryvku, jak jsme zjistili výše, nebyl ideálním řešením, i když to na první pohled nemuselo být patrné. Překladatelka se držela sémantiky slov, ale zapomněla na výslovnost, tedy zvukovou stránku, která je v této části knihy stěžejní.

¹²⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 73.

¹²⁵ ČUKOVSKIJ 1975, s. 56.

Увидит ребёнок в деревне крестьянина, несущего грабли, и решает, что это – грабитель.

- Ломовик! – говорит он про мальчика, который ломает игрушки.¹²⁶

Dítě, které potká na venkově muže nesoucího na rameni hrábě, rozhodne na místě, že je to – hrabivec.

„Ty jsi ale kazatel!“ řekne bratříčkovi, který pokazí každou hračku.¹²⁷

Tyto dětské výroky ukazují, jak dítě nazývá lidi dle činností, kterým se věnují. Dítě pravděpodobně využilo výrazy, které již dříve slyšelo, ale nerozumělo jim. Přiradilo je tedy ke špatné osobě, jelikož je ještě nemělo spojené s konkrétním člověkem. Takto dítě přidalo slovům nové významy. *Грабитель* stejně jako *hrabivec* jsou existující slova s kořenem odkazujícím na *hrábě*. Ruské slovo označuje *lupiče* a české *chamtivého člověka*¹²⁸. Dítě si špatně vyložilo význam a použilo je tedy nesprávně.

Další dvě slova *ломовик* a *kazatel* mají podobné kořeny jako slova *ломать* a *kazit*. V ruském jazyce se jedná o hovorové slovo označující „*ломового извозчика*“¹²⁹ (*povozníka*). V českém jazyce *kazatel* odkazuje na člověka, který káže. Ten, kdo kazí věci, se nazývá *kazitel*, jde tedy o pojmenování odvozované přímo od slova *kazit*. Můžeme říct, že Lukešová přistoupila k doslovnému překladu, chtěla zachovat špatně použité existující slovo, aby výrok podporoval Čukovského postřeh, ale dle mého názoru došlo akorát k oslabení. Myslím si, že dítě by vytvořilo od slova *kazit* pomocí sufixace spíše výraz *kazitel*, který se v češtině používá, než slovo *kazatel*, jež mohlo kdysi slyšet a nerozumět mu.

Mylný výklad slov je těsně propojen s konkrétním jazykem. Překladatelka proto využila i substituci (*koniklec*) a nulový překlad. K doslovnému překladu přistoupila u slova *blokáda*, což vedlo k oslabení, jelikož slova v obou jazycích jsou sice stejná, ale mají jinou výslovnost, která je zde stěžejní. U názvu lidí dle činností využila také doslovný překlad, avšak u slova *kazatel* došlo k oslabení, jelikož toto podstatné jméno nevzniklo pouze přidáním sufixu ke kořeni odkazujícímu na danou činnost.

¹²⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 73.

¹²⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 57.

¹²⁸ SLOVNÍK SPISOVNÉHO JAZYKA ČESKÉHO [online].

¹²⁹ OŽEGOV [online].

5.3.2 Znění slov

Čukovskij podotýká, že v některých případech dítě slovo neanalyzuje, ale chápe smysl na základě svého jazykovému cítění a znění slova, jež u něho vyvolává konkrétní emoce. Důležitá je proto fonetika, která také může být v určité míře nositelem významu. V tomto věku jsou děti při osvojování si jazyka velmi citlivé právě na zvukovou stránku konkrétních výroků. Nepracuje u nich pouze paměť, ale pomáhá jim právě jejich jazykový talent, cit pro jazyk, bez kterého by si jinak nebyly schopné osvojit takové množství slov.¹³⁰

Uvedu zde příklad z knihy. Dítě, které slyšelo výraz *Tramot (Трамот)* podle znění slova ho popsalo takto: „*Ale, takový veliký a tlustý a dupe po schodech.*“¹³¹ (*Такоў большой, тяжелый і грохае по ступенькам*). TRAMOT byla zkratka Transportního materiálového oddělení, ve kterém pracoval otec dítěte.¹³²

Tento úryvek Lukešová přeložila doslovně. V českém jazyce příklad funguje stejně dobře, přestože v češtině konkrétně tato zkratka neexistuje.

Čukovskij ukazuje, jak dokáže znění slova vyděsit dítě. Uvádí, že těchto případů existuje spousta. Dítě slovo vnímá stejně konkrétně jako věc, kterou tento výraz označuje.¹³³

Dále se podíváme na básničku Čukovského, která má odrážet situaci, jež u nich doma doopravdy nastala. Jeho dcera byla vyděšená vlastním výtvozem, avšak v tomto případě na rozdíl od těch ostatních, nejspíše výjimečně šlo o reakci na obrázek, a ne na znění vymyšleného jména.¹³⁴ Důležitost fonetiky se však projevuje i v tomto případě, proto si srovnáme originální básničku s překladem Lukešové hlavně z hlediska zvukové stránky.

¹³⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 76-79.

¹³¹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 58.

¹³² ČUKOVSKIJ 1975, s. 58.

¹³³ ČUKOVSKIJ 1958, s. 77.

¹³⁴ ČUKOVSKIJ 1958, 78.

Дали Мурочке тетрадь,
Стала Мура рисовать.

«Это – козочка рогатая».

«Это – елочка мохнатая».

«Это – дядя с бородой».

«Это – дом с трубой».

«Ну, а это что такое,
Непонятное, чудное,
С десятью рогами,
С десятью ногами?»

«Это Бяка Закаляка
Кусачая.
Я сама из головы ее выдумала».

«Что ж ты бросила тетрадь,
Перестала рисовать?»

«Я ее боюсь».¹³⁵

Máma Murce sešit dala
a Muročka malovala:

„To je koza rohatá.“

„To je vrba hrbatá.“

„To je děda s dlouhou bradou.“

„To je domek se zahradou.“

„Nu, a co je tohleto,
tohle divné strašidlo

s desatero rohama,
s desatero nohama?“

„To je Baják Zakalaják Masožravý!
Toho jsem si vymyslela sama z hlavy.“

„Proč ten sešit zahazuješ!
Pročpak už dál nemaluješ?“

„Já mám z něho strach!“¹³⁶

Nejdříve si srovnáme obsah básně. Většina veršů byla přeložena doslovně, pouze v některých dochází k jemnému posunu, např. *елочка* (*smrček*) je změněna na *vrbu* a *труба* (*komín*) na *zahradu*, avšak smysl celku byl zachován. Holčička kreslí různé věci až nakonec namaluje nějakou příšeru, které se lekne. Není důležité, co konkrétně maluje, ale to, že ji nakonec vyděsí obrázek strašidla.

Pro nás bude v této kapitole stěžejní *Baják Zakalaják Masožravý*. Budeme se totiž zabývat překladem názvu této nestvůry a jeho zněním.

¹³⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 77-78.

¹³⁶ ČUKOVSKIJ 1975, s. 59.

První slovo *Бяка* je dle výkladového slovníku¹³⁷ dětským výrazem pro špatného člověka. V českém jazyce slovo *Baják* neexistuje. Překladatelka se nejspíše inspirovala ruským slovem. Dle mého názoru, vzhledem k tomu, že stejně použila neexistující slovo, mohla raději přistoupit k transkripci, a tak zachovat aspoň stejné znění. Myslím si, že *Baják* spíš vyvolává představu nějaké bájně postavy než něčeho ošklivého. Transkribované slovo *Bjaka* by více připomínalo ruský význam, a ještě k tomu by se přiblížilo dětskému výrazu *bakaný (ošklivý)*, které se sice používá jenom v několika regionech (např. na Frýdecko-Míšecku nebo Valašsku)¹³⁸, ale díky tomu by znělo víc autenticky.

Jméno *Закаляка* má stejnou koncovku jako *Бяка*, tzn. tato slova spolu souzní. Dalo by se říct, že jméno může být odvozeno od slova *закалять (zakalovat)*, tj. šlo by o nějakou silnou, mohutnou bytost. Není však jasné, zda by dítě dovedlo takto uvažovat, nebo by si opravdu vymyslelo jen tak něco, co by mu přišlo na jazyk a zároveň znělo děsivě. Do češtiny je slovo převedeno v podstatě doslovně (*Zakalaják*), je pouze lehce upraveno tak, aby souznělo s *Bajákem*.

Posledním slovem je přívlastek *Кусачая (kousavá)*, jež odkazuje na nebezpečnost nestvůry, tj. na to, že kouše. Lukešová zvolila slovo *Masožravá*, tedy význam ještě zesiluje, nejde pouze o kousnutí, ale může člověka dokonce sežrat. Dá se říct, že tímto kompenzuje lehké oslabení ve znění jména.

Myslím si, že vnímání zvukové stránky je velmi individuální, u každého může vyvolat jinou asociaci. Z mého pohledu však v překladu došlo k oslabení názvu strašidelné bytosti.

Dalším příkladem strašlivě znějícího slova, které si dítě vymyslelo a následně se ho bálo je *Убзика*.¹³⁹ Toto jméno mohlo vzniknout od jemu blízkého slova *бзук (podivínství, zvláštnost)*. V české verzi Lukešová zvolila stejný název, tj. *Ubzika*.¹⁴⁰ V tomto případě přistoupila k transkripci. České jméno taktéž může souviset s existujícím slovem, a to *bzikat*, což je v nářečí (např. Plzeň, Pelhřimov) expresivní vyjádření pro *bláznit, panikařit*.¹⁴¹

¹³⁷ UŠAKOV 1935-1940.

¹³⁸ SLOVNÍK NÁŘEČÍ ČESKÉHO JAZYKA [online].

¹³⁹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 78.

¹⁴⁰ ČUKOVSKIJ 1975, s. 59.

¹⁴¹ SLOVNÍK NÁŘEČÍ ČESKÉHO JAZYKA [online].

Uvedeme si ještě další dva příklady slov, které dítě analyzuje dle jejich zvukové stránky.

- <i>Что такое Бардадым? «Как ты думаешь?» — спрашивают у четырехлетнего Вали.</i> <i>Он сейчас же отвечает без всяких раздумий:</i> - <i>Страшный, большой, вот такой!</i> <i>И показывает рукой в потолок.</i> - <i>А кто такой Миклушечка?</i> - <i>А это маленький, хорошенький...</i> <i>Мик-лушечка.¹⁴²</i>	„<i>Co je to Bardadym? Co myslíš?</i>“ ptají se doma čtyřletého Valji. <i>Odpoví bez nejmenšího rozmyšlení:</i> „<i>Je strašný, velký, až takhle!</i>“ a ukazuje rukou do stropu. „<i>A kdo je to Mikluška?</i>“ „<i>Ten je malinký a hezounký...</i>“ <i>Mik – lušečka.¹⁴³</i>

Slovo *Bardadym* má v sobě tvrdé souhlásky, takže nejspíš proto působí na dítě jako něco strašidelného. Na rozdíl od toho jméno *Mikluška* zní měkce, a navíc jde o zdobnělinu, tím pádem je jasné, že si dítě představuje někoho malinkého. U ruského *Мик-лушечка* může ještě navíc jít o asociaci se slovem *лучший* (*lepší*), které zní velmi podobně, tzn. dítě si mohlo i z toho vyvodit, že jde o někoho dobrého. Lukešová tento dialog přeložila doslovně, akorát nejdříve používá jméno *Mikluška*, tedy klasickou zdobnělinu a poté dochází k zesílení významu tím, že slovo zdobňuje ještě víc a stejně jako v ruštině rozděljuje na dvě části (*Mik-lušečka*). V tomto případě však nedochází k podobnosti s žádným českým výrazem, tzn. rozdělení ztrácí smysl, může působit pouze jako zdůraznění.

Můžeme říct, že v části věnované znění slov je překladatelka věrnější originálu než při překladu novotvarů. Je to pravděpodobně způsobeno tím, že u těchto dvou slovanských jazyků je zvuková shoda častější než sémantická. Z tohoto důvodu nebylo třeba tolik substituovat jako v části věnované překladu novotvarů, které jsou silně vázané na konkrétní jazyk a existující slova.

¹⁴² ČUKOVSKIJ 1958, s. 78.

¹⁴³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 60.

5.4 Překlad zaměřený na dětskou fantazii

Čukovskij ve druhé části třetí kapitoly „Акулов не бывает“ („Žraloci žádní nejsou“) říká, že fantazie a pohádky jsou pro děti něčím naprosto přirozeným. V sovětské době se dospělí snažili izolovat děti od smyšleného světa, vyprávět již těm nejmenším pouze reálné příběhy a všechno vědecky vysvětlovat. Věda je však v podstatě také založena na fantazii, která vede k vytváření nových hypotéz a vynálezů. Dítě, které nemá přístup k pohádkám, o to víc utíká do vlastního smyšleného světa. Výsledkem toho je, že si vytváří své vlastní pohádky. Bohužel je to jako se vším, čím více něco zakazujeme, tím více dítě k tomu tíhne. Dospělí v sovětské době chtěli, aby z dětí vyrostli realisté, a proto jim četli o přírodě, zvířatech a vynálezech této doby. Čukovskij však uvádí, že i realismy jsou různé, např. Gogola, Mendelejeva, Repina nebo také realismus samovarů apod. Dítěti nejde vzít právo na pohádku, vždy si k ní samo najde cestu.¹⁴⁴

V této části si rozebereme několik dětských výroků, které zobrazují, jak dítě samo fantazíruje a utíká do svého vlastního pohádkového světa.

Чуть моя трехлетняя Мура, играя, разложила на полу свои книги, книги тотчас же сделались речкой, где она ловила рыбу и стирала белье. И, нечаянно наступив на одну книгу, она так естественно вскрикнула: «Ой, я замочила себе ногу», что и я на секунду поверил, будто эти книги – вода, и чуть не бросился к ней с полотенцем.¹⁴⁵

Nebo moje tříletá Mura. Když si hrála a rozložila po podlaze svoje knížky, hned z nich byla řeka, ve které lovila ryby nebo prala prádlo. Když jednou nevědomky stoupla na jednu z knížek, vykřikla: „Jej, já jsem si zmáchala nohu!“ s takou opravdovostí, že jsem na vteřinu uvěřil, že je to doopravdy voda, a div jsem se k ní nevrhl s ručníkem.¹⁴⁶

Tento úryvek se Milena Lukešová rozhodla přeložit doslovně, jelikož v textu jde především o dětskou představivost. Text zachycuje hru Čukovského dcery, která najednou šlápla na knihu, jež představovala řeku. Hlavní myšlenka v překladu zůstala zachována. Došlo zde však k několika drobným posunům. Když si Mura hrála, nechtěně šlápla

¹⁴⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 179-189.

¹⁴⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 181.

¹⁴⁶ ČUKOVSKIJ 1975, s. 134.

na knihu (*И, нечаянно наступив на одну книгу...*). V překladu Milena Lukešová použila slovní spojení *Když jednou nevědomky stoupla...* Dle mého názoru přesnějším překladem slova *нечаянно* by bylo *nechtěně*. Řekla bych, že slovo *невědomky* neodráží přesně to, že se Mura netrefila a šlápla vedle. V této větě překladatelka ještě přidala slovo *jednou* (*Кdyž jednou...*), které trochu zpomaluje děj. Holčička si hrála a stoupla na knihu, která představovala řeku. V překladu si Mura hraje a jednou se jí povedlo stoupnout do řeky. Dle mého názoru v tomto případě Lukešová trochu konkretizuje. Z této věty vyznívá, že si takto hrávala častěji a jednou omylem stoupla do řeky, kterou si představovala, což Čukovskij neříká. Další lehký posun můžeme vidět v reakci na to, co se stalo. V originálu holčička *естественно всхлинула* (*přirozeně vzlykla*), zatímco v české verzi *vykřikla*. Tyto drobné posuny však v tomto úryvku nehrají důležitou roli, jelikož tento příklad má ukázat, že si dítě představuje něco, co doopravdy neexistuje, což zůstalo v obou jazycích totožné.

<i>Играя в Спящую царевну, дети чем-то отвлекались от игры и долго не приходили к спавшей на лавке царевне.</i> <i>– Иди ужинать! – зовет ее бабушка</i> <i>– Не могу. Я царевна. Я сплю.¹⁴⁷</i>	<i>Při hře na spící carevnu upoutalo děti na chvíli cosi mimo hru a dlouho nepřicházely k carevně, která zatím spala na lavičce.</i> <i>„Pojď večeřet!“ volala na ni babička.</i> <i>„Nemohu. Jsem carevna. Spím.“¹⁴⁸</i>

Tento příklad dětské hry ukazuje, jak se holčička vcítila do své role a přenesla se do pohádkového světa. Milena Lukešová ukázkou přeložila doslovně. Děvčátko se stalo *spící carevnou*, což je doslovný překlad slovního spojení *Спящая царевна*. Řeč je však o dětem známé pohádkové postavě, která se v českém prostředí nazývá Šípková Růženka. Dá se předpokládat, že dítě napodobující pohádku by spíše použilo toto jméno.

Jak jsem se již zmínila, v době vzniku knihy byla tendence z dětí dělat realisty a chránit je před světem fantazie. Čukovskij v knize uvádí, že někteří spisovatelé se přizpůsobovali režimu a snažili se potupit pohádku ukazováním toho, jak se dítě vysmívá těmto nesmyslům.¹⁴⁹ Ukážeme si zde příklad, jak se kluk posmívá pohádce „Stolečku, prostři se!“:

¹⁴⁷ ČUKOVSKIJ 1958, s. 182.

¹⁴⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 135.

¹⁴⁹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 187.

Руки
В брюки
Запихал,
Прыснул,
Свистнул
И сказал:
«Очень, тетя,
Вы уж врете!
Ни к чему теперь, гражданка.
Ваша «Скатерть-самобранка».
Никого не удивите
Этой штукою в Нарпите...»¹⁵⁰

Do kapes
si ruce dá,
zaprská
a povídá:
„To je lež
jako věž!
Ten váš stolek, milá této,
není na nic, věřte mi to.
V kantýně dnes tyhle divy
žádného už neudiví.“¹⁵¹

Tato básnička, stejně jako problém boje s pohádkou, je specifická pro sovětskou dobu. Jak jsem se již zmínila, jde o reakci na pohádku „Скатерть-самобранка“ („Stolečku, prostři se!“). V překladu však Lukešová píše pouze o *stolečku*, tzn. dochází k výrazovému oslabení. V ruské verzi se objevuje historická zkratka *Нарпnum*, což byla státní organizace veřejného stravování, která existovala v SSSR do roku 1930.¹⁵² Milena Lukešová v českém překladu opět generalizuje, používá obecnější slovo *kantýna*, které je aktuální i teď, nejde o žádné specifické pro nějakou konkrétní dobu stravovací zařízení. V překladu z roku 1961 najdeme slovo *kantina*¹⁵³, což je dřívější způsob psaní slova, který můžeme najít v Příručním slovníku jazyka českého z let 1935–1957. Význam je však stejný jako u slova *kantýna*. Dalším specifikem je oslovení *гражданка* (*občanka*), které by dítě pravděpodobně nepoužilo. Vidíme zde tendenci dělat z dítěte dospělého člověka, což je vlastně spojeno s bojem proti pohádce a také oslovováním v sovětské době. V sovětském Rusku se kromě oslovení *товарищ* (*soudruh*) používalo i *гражданин* (*občan*). Pro české prostředí druhé oslovení není typické, a proto by v české verzi knihy nepůsobilo autenticky. Překladatelka se rozhodla pro oslovení *milá této*, které by malé dítě

¹⁵⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 187-188.

¹⁵¹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 140-141.

¹⁵² JEFREMOVA 2000 [online].

¹⁵³ ČUKOVSKIJ 1961, s. 173.

také zřejmě nepoužilo, a navíc se tak ztrácí historický kontext. Toto slovní spojení není dobově vázané.

Když se podíváme na tyto dvě básničky, hned na první pohled můžeme zaznamenat ještě jeden rozdíl. Český text je o dva verše kratší než ruský.

V částí zaměřené na dětskou fantazii Lukešová využívá hlavně doslovný překlad, jelikož těžiště spočívá na tom, co se stalo, a ne na dětských slovech, která jsou propojená s konkrétními jazyky. Za nedostatek můžeme považovat název pohádky, který překládá doslovně, tj. nepoužívá český ekvivalent, který pravděpodobně znají děti. V překladu se ztrácí historický kontext, jelikož Lukešová využila obecnější název stravovacího zařízení a oslovení, které není typické pro sovětskou dobu.

5.5 Dětská tvorba

5.5.1 Rým

V této části se budu zabývat dětskými verši a hlavně rýmem, který je pro děti velmi důležitý. Postupně si rozebereme několik ukázek, abychom viděli, jak se postupně verše vyvíjejí. Základem pro tuto rozborovou část bude čtvrtá kapitola „Как дети слагают стихи“¹⁵⁴ („Jak děti skládají verše“).

V první podkapitole „Тяготение к рифме“ („Přitažlivost rýmu“) Čukovskij ukazuje způsob, který pomáhá dítěti s osvojováním si jazyka. Kolem tří let se dítě pokouší o hledání protikladu ke slovu, které již zná. Tato antonyma však musí být shodná i zvukově, což vede k různým omylům a vzniku dětských novotvarů. Takto se dostáváme k začátkům rýmů, které mají dítěti usnadnit řeč. Pro dítě je totiž velmi důležitý rytmus.¹⁵⁵

Zde si uvedeme dva příklady dětských protikladů:

- Вчера была **сырая** погода.
- А разве сегодня **вареная**?
- Эта вода **стоячая**.
- А где же **лежачая**?¹⁵⁶

„То počasí je dnes **syrové!**“

„A včera bylo **vařené?**“

„Tady je **stojatá** voda...“

„A kde je **ležatá?**“¹⁵⁷

V těchto případech dítě vychází z jemu známých přídavných jmen, a to *syrový* a *stojící*, k nimž tvoří protiklady, které jsou sice správné, akorát se používají v jiném významu. Milena Lukešová přídavná jména přeložila doslovně, jelikož tato slova existují v obou jazycích ve stejných významech, tedy smysl zůstal zachován. U první dvojice slov vidíme, že se dítě pokouší o podobné znění, avšak nemůžeme mluvit o rýmu (*сырая* – *вареная*), pouze o shodě koncovek (tj. *-ая*). České protiklady (*syrové* – *vařené*) mají taktéž stejnou koncovku, avšak v tomto případě se jedná pouze o jedno písmeno (*-e*). Ve druhém případě již můžeme pozorovat rým jak v ruské, tak i v české verzi.

¹⁵⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 209-277.

¹⁵⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 209-211.

¹⁵⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 209.

¹⁵⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 160.

У меня для Петеньки
Леденцы в пакетике.

Mám pro tebe, Petříčku,
něco na zub v sáčku...

У меня для Петеньки
Леденцы в пакетеньке.¹⁵⁸

Mám pro tebe, Petříčku,
něco na zub v pytlíčku.¹⁵⁹

Zde máme ukázkou, jak dítě ve třech a půl letech z paměti reprodukuje dvojverší, které před tím někde slyšelo. Upravuje si je tak, aby mu lépe znělo. Vytváří rým, který je v tomto případě pomocníkem pro zapamatování si veršů.

V ruské verzi dochází k úpravě slova *пакетик* (*pytlík*), přesněji řečeno k zdobnění již zdobnělého výrazu. Dítě použilo *пакетеник* (*pytlíček*). Lukešová přistoupila nejen k zdobnění slova, ale použila nejdříve *сáček*, který dítě změnilo na *pytlíček*. V tomto případě jde o trochu větší zásah, ale stejně jako v originále došlo k úpravě dvojverší tak, aby vznikl rým.

Slovo *леденцы* (*lízátko/tvrký bonbon*) přeložila jako *něco na zub*, přistoupila tak ke generalizaci. Rým, který je v tomto dvojverší důležitý, sice zachovala, ale došlo k posunu týkajícímu se věci v pytlíčku. Pro dítě je důležité, jakou sladkost dostalo, potřebuje mít konkrétní představu. *Něco na zub* je ustáleným slovním spojením, avšak nejasným pro malé dítě, navíc *něco na zub* může a nemusí být nějakou dobrotou, která by dítěti udělala radost.

Мама с мальчиком лежит
И грудой его кормит!¹⁶⁰

Máma leží s bratříčkem
a krmí ho mlí-jíčkem!¹⁶¹

Tyto verše vznikly, když matka tříleté Ani ležela v posteli a kojila novorozence. Tvary slov *грудой* (*грудью – prsem*) a *кормит* (*кóрмит – krmít*) jsou obětmi rytmu. Jak sama holčička otcí vysvětlila: *чтобы было складнее* (*aby to bylo plynulejší/hezčí*).

¹⁵⁸ ČUKOVSKIJ 1958, s. 211.

¹⁵⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 162.

¹⁶⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 228-229.

¹⁶¹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 175.

Čukovskij uvádí, že malé děti dávají přednost rytmu před správným slovním tvarem. Jsou ochotné zdeformovat každé slovo, které ho narušuje.¹⁶²

Aňa použila místo tvaru *зрудью* (*prsem*), tvar od slova *зруда* (*hromada*), tj. *зрудоў*, který zní velice podobně a holčičce se lépe hodil do rytmu dvojverší. U druhého slova *кормит* se rozhodla ke změně přízvuku (správný tvar: *кóрум*), pozměnila tak znění slova, a díky tomu vytvořila rým se slovem *лежѳт*.

Při překladu textu do českého jazyka se Milena Lukešová rozhodla pro změnu tvaru *mlíčkem* na *mlí-jíčkem*, aby vytvořila rým se slovem *bratříčkem*. Mění tedy *krmit prsem* na *krmit mlíčkem*, tímto přistupuje ke změně hlediska. Vidíme, že se překladatelka snažila o malou změnu tvaru jako u slova *кóрум*, aby vznikl rým. Bohužel v češtině nemáme pohyblivý přízvuk, takže stejným způsobem jako ruská holčička nemohla postupovat. Rozhodla se tedy pro přidání jedné slabiky, jelikož slovo *mlíčkem* je o slabiku kratší než *bratříčkem*. Výsledkem je další zdrobnění slova a vytvoření dětsky znějícího tvaru. Na změnu druhého výrazu Lukešová rezignovala. Ukazuje způsob změny slovního tvaru na úkor rytmu pouze na jednom slově, a ne jako Čukovskij na dvou. Myslím si, že pro ukázkou to však stačí.

Мама умная была
И меня не посекала.
Ай люли, люли, люли,
Ты меня всегда люби.
Я теперь тебя люблю,
Не кап-риз-ни-ча- ю.¹⁶³

Moje máma moudrá byla,
a proto mi nenabila.
Hola, hola, hola hej,
jen mě vždycky ráda měj.
Já tě ráda mám, to vím,
a proto ne-e-zlobím.¹⁶⁴

Šestiletá Aňa vychvalovala svoji matku touto básničkou. Dle Čukovského je to ještě pořád improvizace, v rytmu je cítit nadšení, ale verše již jsou opravdovější a hlavně delší.¹⁶⁵

¹⁶² ČUKOVSKIJ 1958, s. 228.

¹⁶³ ČUKOVSKIJ 1958, s. 239.

¹⁶⁴ ČUKOVSKIJ 1975, s. 186.

¹⁶⁵ ČUKOVSKIJ 1958, s. 239.

Při překladu Lukešová verše ještě trochu prodloužila, například přidáním přívlastku *moje (máma)*, čímž konkretizovala, o čí mámě je řeč. Dále přidává spojku *a proto* nebo slovní spojení *to vím*, místo údernějšího pokynu *Ты меня всегда люби (Měj mě vždycky ráda)*. Tímto přidáváním slov do veršů si Lukešová pravděpodobně pomohla k zachování rytmu a rýmu, avšak ruská básnička je úsečnější a trochu i dynamičtější, což spíše odpovídá dětské tvorbě. V posledním verši vidíme rozložené na slabiky slovo *не капризничаю (nezlobím)*, které na mne působí jako zdůraznění. Překladatelka v české verzi přidala hlásku *-e (ne-e-zlobím)*, kterou oddělila od zbylých částí slova, což ji pomohlo k zachování rýmu (přidává si jednu slabiku), avšak nemůžeme mluvit o rozložení slova na slabiky nebo zdůraznění.

Viděli jsme několik příkladů veršů, které zachycují citlivost malých dětí k rytmu. Mohli jsme si všimnout, že již tříleté děti si začínají pohrávat s rýmem. Milena Lukešová se snažila dětské rýmy zachovat. Volila především doslovný překlad, ale mohli jsme vidět i několik posunů jako například generalizaci, změnu hlediska či prodloužení veršů. Řekla bych, že české příklady dokreslují postřeh Čukovského ohledně vnímání dětmi rytmu, avšak jsou lehce ochuzené a ne vždy zní jako z úst dítěte. Ve dvojverší o matce, která ležela s novorozencem, byly změny zredukovány. Dětská básnička šestileté Ani v češtině není tak úderná jako původní ruská a dle mého názoru není tak autentická.

5.5.2 Moudré nesmysly

V dětských lidových písních již odedávna dochází k narušování logiky a vědomému vytváření nesmyslů. Čukovskij podotýká, že tyto nesmysly nejčastěji vznikají tak, že se funkce předmětu A přisuzuje předmětu B a obráceně. Zdůrazňuje však, že pro pochopení těchto veršů je nutné, aby dítě dobře znalo pravdivý stav věcí. Dítě musí samo vědět, že jde o nesmysly. Teprve tehdy je to pro něj zábava. K tomuto závěru Čukovskij dospěl v době, kdy jeho téměř dvouletá dcera začala zvířátkům přisuzovat jiné zvuky, než doopravdy vydávají. Zjistil, že je to pro ni legrace, její první vtip. Uvědomil si, že jde o jeden z druhů dětské zábavy, stejně jako hra s panenkami, autíčky, akorát tentokrát se jedná o rozumovou hru. V této části si rozebereme několik takových moudrých nesmyslů, o kterých se Čukovskij zmiňuje ve třetí a čtvrté části páté kapitoly, tj. „Тяготение ребёнка к перевертышам“ („Obliba veršů s převráceným smyslem“) a „Их педагогическая ценность“ („Jejich pedagogická hodnota“).¹⁶⁶

Среди моря овин горит,
По чисту полю корабль бежит...¹⁶⁷

Vprostřed moře kůlna hoří,
Po širém poli koráb běží...¹⁶⁸

Tyto verše Milena Lukešová přeložila doslovně až na dvě slova. Jedním z nich je *по чисту*, což by spíše mělo být *po průzračném*. Můžeme však konstatovat, že obě slova (*по чисту*, *по širém*) jsou přívlastky popisujícími moře, tím pádem nedošlo k sémantickému posunu. Dalším je *овин*, které označuje *stavení*, ve kterém se *sušily snopy*¹⁶⁹. Dá se říct, že přesnějším řešením by byla *stodola*, avšak v tomto dvojverší to není až tak podstatné, jelikož důraz je kladen na protiklady, tedy na to, že se ve vodě nachází stavení, které hoří, což je samozřejmě nesmysl.

Čukovskij píše, že v těchto dvou řádcích je propojeno šest nespojitelných věcí:

море и овин
корабль и поле

moře a kůlna
koráb a pole

¹⁶⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 285-311.

¹⁶⁷ ČUKOVSKIJ 1958, s. 287.

¹⁶⁸ ČUKOVSKIJ 1975, s. 229.

¹⁶⁹ KUZNEČOV 2014 [online].

вода и огонь¹⁷⁰

voda a oheň¹⁷¹

Vidíme, že tyto 3 páry protikladů se v českém a ruském jazyce shodují. Na základě toho bych řekla, že překlad Lukešové je zdařilý, přestože dvě slova nepřeložila úplně přesně. Spojení protikladů, které je základem pro moudré nesmysly, zůstalo stejné.

Дам кусок молока
И кувшин пирога¹⁷²

Dám ti kousek mlíčka
a džbán koláče¹⁷³

Čtyřletá holčička si zpívala tyto verše, a tak si dělala legraci z babičky, která ji pořád dokola opravovala. I v tomto případě vidíme, jak dítě spojuje nespojitelné.

Když si přečteme ruské verše, můžeme zde opět pozorovat rytmus, o kterém jsem se již zmiňovala v předchozí části. Oba verše mají stejný počet slabik, což se nedá říct o českém překladu. Milena Lukešová se zaměřila na sémantickou stránku, avšak zapomněla na specifikum dětské tvorby, kterým je rytmus.

Teď se budu věnovat významu. K jemnému posunu došlo u slova *молоко* (*mléko*), které Lukešová překládá jako *mlíčko*, tzn. zdrobňuje. Ruský *пирог* přeložila jako *koláč*, což je běžný typ sladkého pečiva v českém prostředí, který by pravděpodobně použilo české dítě. Můžeme tedy říct, že až na zdrobnění slova *mléko*, Lukešová přeložila verše přesně.

Бабочка ползучая,
Таракан летучая!¹⁷⁴

Motýlek je lezavý,
A brouk šváb je létavý!¹⁷⁵

Čukovskij ukazuje hru dítěte, které běhalo a vykřikovalo tyto verše. Jako i v předchozích případech jde o kontrasty. Dítě přiřazuje motýlkovi vlastnosti švába a obráceně. V ruských verších dochází k záměně slov *ползучий* (*plazivý/lezoucí*) s *летучий* (*létavý*). V překladu Milena Lukešová použila *lezavý* a *létavý*, což jsou velmi

¹⁷⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 287.

¹⁷¹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 229.

¹⁷² ČUKOVSKIJ 1958, s. 293.

¹⁷³ ČUKOVSKIJ 1975, s. 236.

¹⁷⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 294.

¹⁷⁵ ČUKOVSKIJ 1975, s. 237.

podobná slova, rýmují se, ale nejedná se pouze o záměnu vlastnosti. Slovo *lezavý* zní v tomto verši sice dobře, ale je použito ve špatném kontextu. Brouk by měl být správně *lezoucí*. Moudré nesmysly jsou pro dítě způsobem hry, během které si dítě utvrzuje své již získané znalosti tím, že záměrně prohodí slova, avšak nejedná se o špatné použití tvarů. Myslím si, že na tomto místě došlo k posunu, který tak docela nepodporuje postřeh Čukovského ohledně moudrých nesmyslů.

Při překladu *švába* Milena Lukešová vysvětluje, že šváb je broukem. V dnešní době je dost pravděpodobné, že to dítě nemusí vědět. Domnívám se, že i v době vydání překladu by to pro české dítě nemuselo být úplně zřejmé. Překladatelka pravděpodobně chtěla *švába* přiblížit českému dítěti jako čtenáři, avšak jelikož se jedná o dětský výrok, bylo by lepší použít pouze slovo *brouk* nebo *šváb*, jelikož musíme mít na mysli, že dítě používá u tohoto druhů veršů pouze slova, která již zná. V tomto případě se navíc jedná o vykřikované fráze, proto je nutné, aby byly krátké a jasné. Dítě přiřazuje hmyzu vlastnosti a nic víc. Myslím si, že použití v překladu navíc spojky *A* taky není úplně na místě.

Ехала деревня

Мимо мужика,

Вдруг из-под собаки

Лают ворота.

Я схватил дубинку,

Разрубил топор,

И по нашей кошке

Пробежал забор.¹⁷⁶

Jela vesnice

kolem mužika,

a tu zpopod psů

brána zašteká.

Já vzal poleno,

rozštíp sekeru,

plot se rozběhl

po mém kocouru.¹⁷⁷

Výše jsem uvedla jednu z ruských nejpopulárnějších „převrácenek“, která patří do dětského folklóru, a její český překlad. Čukovskij se v knize zmiňuje, že v prvních dvou verších dochází k záměně jezdce a cesty. Tato tendence vědomého spojování nespojitelného vstoupila do literatury a upevnila se v mnoha dětských verších.¹⁷⁸ Když se podíváme na tuto říkanku, vidíme, že ve dvou po sobě jdoucích verších jsou vždy

¹⁷⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 301.

¹⁷⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 242-243.

¹⁷⁸ ČUKOVSKIJ 1958, s. 285.

přehozená podstatná jména. Tento způsob tvorby zachovala i Milena Lukešová ve svém překladu.

Prvním slovem, kterému budu věnovat svou pozornost, je předložka *уз-нод (zpod)* a její český překlad *zpopod*. Tato složená předložka není úplně typická a nepatří do spisovné češtiny (na rozdíl do spisovné slovenštiny). Složené předložky jsou typické pro Valašsko, kde se běžně vyskytovaly ještě na konci 80. let 20. s. Opět se nám v českém překladu objevuje nářeční prvek, tentokrát z Valašska.¹⁷⁹ Dochází tak k výrazové typizaci.

Dále se podíváme na slovo *лаяць (štěkat)*, které Lukešová přeložila jako *zaštěká*. V ruštině máme nedokonavé sloveso, zatímco v češtině dokonavé. Překladatelka se na tomto místě rozhodla pro změnu vidu, tj. přistoupila k transpozici.

Схватить дубинку (popadnout obušek) Milena Lukešová překládá jako *vzít poleno*. Slovo *vzít* je méně expresivní, neprojevuje se v něm taková dynamika jako u slova *popadnout*. *Дубинка* je klacek nebo obušek, avšak překladatelka jej změnila na *poleno*, které více souzní se *sekerou*. U slova *rozštíp* chybí přípona -l, Lukešová napsala slovo nespisovně, objevuje se zde prvek mluvenosti, který má nejspíše odkazovat na to, že tento text vznikl v mluvené řeči.

Poslední dva verše Lukešová přehodila. V originále navíc máme *Пробежал забор (proběhl plot)* a v překladu *plot se rozběhl*. Vzhledem k tomu, že má jít o přehozená slova, správná ruská věta by v češtině zněla takto: *Po našem plotě se proběhla kočka*. Přeložená věta bez nesmyslů by byla: *Kocour se rozběhl po mém plotu*. Vidíme, že v překladu došlo k malé významové změně.

¹⁷⁹ HLUBINKOVÁ 2012 [online].

5.5.3 Dynamika

Čukovskij v knize „Od dvou do pěti“ uvádí třináct pravidel či příkázání, která se snažil bezpodmínečně dodržovat při psaní veršů pro děti.¹⁸⁰

Deváté příkázání Čukovského, kterému je věnována pátá část šesté kapitoly, zní: nezatěžovat své verše přídatnými jmény (*не загромождать своих стихов прилагательными*). Dítě totiž zajímá děj, rychlý tok událostí. Dle Sterna dítě nejdříve ve své řeči používá podstatná jména, potom slovesa a teprve potom přídatná jména.¹⁸¹ Toto jsme mohli pozorovat v části věnované dějové funkci. Dítě si od podstatných jmen vytvářelo nová slovesa, a to právě proto, aby mohlo ukázat děj, který je dynamický. Zde můžeme pozorovat propojení jednotlivých částí knihy.

V české verzi knihy Milena Lukešová, když píše o Sternovi, přidává vysvětlivku: *německý badatel Stern*¹⁸². Přistoupila k tomu nejspíše proto, aby nedocházelo k záměně s jiným Sternem.

Čukovskij při psaní „Мойдодыра“ („Mydlipána“) využíval slovesa a nemilosrdně bojkotoval přídatná jména,¹⁸³ tak jak si to stanovil ve svých pravidlech. Zde máme ukázkou, kterou srovnáme s českým překladem.

Одеяло
Убежало,
Улетела простыня,
И подушка,
Как лягушка,
Ускакала от меня.¹⁸⁴

Prostěradlo
z okna spadlo,
polštář letí dveřmi pryč
a ta měkká,
teplá deka
odskákala jako míč.¹⁸⁵

¹⁸⁰ ČUKOVSKIJ 1958, s. 329.

¹⁸¹ ČUKOVSKIJ 1958, s. 336-338.

¹⁸² ČUKOVSKIJ 1975, s. 274.

¹⁸³ ČUKOVSKIJ 1958, s. 337.

¹⁸⁴ ČUKOVSKIJ 1958, s. 338.

¹⁸⁵ ČUKOVSKIJ 1975, s. 275.

Vidíme, že Čukovského verše se opravdu skládají z podstatných jmen a sloves. Kromě těchto dvou slovních druhů tam můžeme najít pouze dvě spojky a jednu předložku. V překladu Mileny Lukešové je situace trochu jiná. V české verzi se vyskytují přídavná jména, o kterých sám Čukovskij píše, že je při psaní bojkotoval. Můžeme tedy konstatovat, že překlad nesouzní s devátým přikázáním, o kterém je řeč v této kapitole. Dále překladatelka blíže určuje odkud spadlo prostěradlo a kudy letěl polštář. Čukovskij *skákající polštář* přirovnává k *žábě* (лягушка). V překladu Lukešové *deka odskákala jako míč*. Vidíme tedy, že každý používá trochu jiné přirovnání, avšak význam zůstává stejný. Můžeme taky postřehnout, že u tohoto přirovnání došlo ke záměně *polštáře* s *deku*. Lukešová podměty zpřeházela nejspíše proto, aby zachovala rým. Dle mého názoru došlo k oslabení. Domnívám se, že Čukovskij nespojil podstatná jména se slovesy náhodně, ale tak, aby to aspoň trochu dávalo smysl. Když si představíme polštář a deku, jaké mají tvary, jistě dáme za pravdu spíše Čukovskému, že deka letí a polštář skáče než obráceně.

Úryvek z „Мойдодыра“ má sloužit jako příklad pro deváté pravidlo pro psaní dětských veršů. Bohužel český překlad „Mydlipána“ toto přikázání narušuje, proto překlad Mileny Lukešové nepovažuji za zdařilý. Na úkor rytmu došlo k zpřeházení podmětů a přidání přídavných jmen, která Čukovskij nepoužil, jelikož dle jeho postřehů pouze řeč sloves promlouvá k malému dítěti.¹⁸⁶

¹⁸⁶ ČUKOVSKIJ 1958, s. 338.

5.5.4 Hra

Jedenácté pravidlo pro spisovatele píšící dětské verše, o kterém Čukovskij hovoří v šesté části šesté kapitoly, je věnováno veršům jako formě hry. Dětské verše je třeba chápat jako hru slov. Podobně jako u moudrých nesmyslů, dítě, které již dobře ovládá správné tvary slov, se směje jejich odchylkám. Čukovskij dokonce zdůrazňuje, že básník, který není schopný hrát si s dětmi, se nemá ani pouštět do psaní pro děti.¹⁸⁷

V této části knihy věnované hře se slovy Čukovskij uvádí jako příklad sedm básniček, které mají dokreslit jeho postřehy. V překladu Mileny Lukešové máme pouze tři příklady tohoto druhu tvorby. Vidíme tedy, že opět došlo ke zkrácení českého překladu. Uvedeme si jednu z básniček, která se vyskytuje jak v ruské, tak i v české verzi knihy.

Жила-была мышка Мауси

И вдруг увидела Котауси.

У Котауси злые глазауси

И злые-презлые зубауси.

Подбежала Котауси к Мауси

И замахала хвостауси:

- Ах, Мауси, Мауси, Мауси,

Подойди ко мне, милая Мауси!

Я спою тебе песенку, Мауси,

Чудесную песенку, Мауси!

Но ответила умная Мауси:

- Ты меня не обманешь, Котауси!

Вижу злые твои глазауси

И злые-презлые зубауси!

Так ответила умная Мауси

Žila byla myška Mousy,

uviděla kočku Kousy,

kočka Kousy s očičkousy,

se strašnými zubyskousy.

Běží Kousy k myšce Mousy,

vrčí před ní ocáskousy:

„Pojď bliž ke mně, myško Mousy,

pojď bliž ke mně, kočce Kousy.

Zazpívám ti, myško Mousy,

tuze pěknou písničkousy!“

A tu řekla myška Mousy:

„Nevěřím ti, kočko Kousy!

Vidím tvoje očiskousy,

tvoje strašné zubyskousy.“

Tak to řekla chytrá Mousy,

¹⁸⁷ ČUKOVSKIJ 1975, s. 339-343.

И скорее бегом от Котауси!¹⁸⁸

| a pak frnkla od zlé Kousy.¹⁸⁹

Hlavními postavami v této básničce jsou *myška Mousy* (*мышка Мауси*) a *kočka Kousy* (*Котмауси*). Jméno myšky je v obou jazycích téměř totožné, vychází z angličtiny, Čukovskij akorát změnil koncovku na *-u* (v češtině *-y*). Malý rozdíl je v tom, že ruské jméno je psáno dle výslovnosti a české vychází z psané podoby anglického slova. V básničce se vyskytuje ještě několik dalších znetvořených slov zakončených na *-aycи* (v překladu *-ousy*), která se opakují. Čukovskij si hraje s odchylkami od správných tvarů slov. To je právě způsob hry, o kterém je řeč v této kapitole. Druhým jménem je *Komayси*, které Lukešová přeložila explicitně, tj. *kočka Kousy*. V ruském jazyce je slovo *кот* (*kocour*) zahrnuto přímo ve jméně.

Ve verších najdeme ještě další opakující se smyšlená slova, a to *глазауси*, *зубауси*, *хвостауси* (*očičkousy*, *zubyskousy*, *ocáskousy*). Ruská slova se skládají ze slova označujícího část těla (*глаз*, *зуб*, *хвост*) a opakující se části *-aycи*. U českých slov to není tak jednoduché. Ve slovech *očičkousy*, *zubyskousy*, *ocáskousy* se na rozdíl od jmen zvířat opakuje část o jedno písmeno delší, a to *-kousy*. Když ji oddělíme, zůstane nám *očič-*, *zubys-*, *ocás-*. Vidíme, že Milena Lukešová nepostupovala stejným způsobem jako Čukovskij. V prvním slově, tj. *očičkousy*, se vyskytuje zdobnělina *očičko*. Překladatelka si hraje se zdobnělinou, ke které přidává příponu. Vzhledem k tomu, že dvě písmena se shodují, použila jako základ *očič-*. U druhého tvaru *ocáskousy*, výchozím slovem opět byla zdobnělina, jelikož po oddělení opakující se části nám zbyl základ *ocás-* (*ocásek*), a ne *ocas*. Postupovala tedy podobným způsobem jako u prvního slova. V případě tvaru *zubyskousy* je situace trochu jiná. Opět dochází ke změně expresivity, ale tentokrát Lukešová využila slovo zveličelé, tj. *zubisko*, které lehce upravila a zase připojila *-kousy*. Můžeme tedy konstatovat, že Lukešová v těchto třech případech využila expresivně zabarvená slova, k nimž přidala opakující se v básničce příponu a trochu je upravila tak, aby z toho vyšel dobře znějící tvar, který by pobavil děti a zněl podobně jako v originále.

Dále budu analyzovat verše a komentovat ty, ve kterých došlo k nějakému posunu. Hned ve druhém verši překladatelka vypustila slovo *вдрыз* (*najednou*), a tím pádem došlo k lehkému oslabení dynamiky děje. Lukešová k tomu přistoupila nejspíše z toho důvodu,

¹⁸⁸ ČUKOVSKIJ 1958, s. 340.

¹⁸⁹ ČUKOVSKIJ 1975, s. 276-277.

jak jsem se již zmínila výše, že přeložila jméno kočky explicitně, a proto se musela zbavit jiného slova, aby nedošlo k přílišnému prodloužení verše.

Ve druhé sloce dochází ke gradaci slova *zlé* (*злые* -> *злые-презлые*), která v překladu není. *Злые глазауци* (*zlé oči*) Lukešová překládá pouze jako *očičkousy*, které spíš odkazují na něco malého, roztomilého, jelikož základem slova jsou *očička*. Zde dochází ke změně expresivity. *Злые-презлые зубауци* překládá jako *strašné zubiskousy*, což odpovídá, jelikož přídavné jméno *strašné* ve spojení se *zubisky* graduje.

Ve čtvrté sloce kočka volá myšku tak, že ji tři krát oslovuje a pak ji láká k sobě. Milena Lukešová zvolila jiný postup, v obou verších opakuje slovní spojení *pojď bliž ke mně*, které Čukovskij použil ve druhém verši (*Подойди ко мне*).

Na konci každého verše je slovo zakončené na *-ауци*. Ve druhém verši páté sloky Lukešová přistoupila ke změně oproti originálu. Čukovskij opakuje na konci veršů oslovení *Мауци*, avšak překladatelka se jej rozhodla ve druhém verši vynechat a místo toho použila další smyšlený tvar *písničkousy*, tedy zachovává opakující se zakončení, ale přidává navíc jedno znetvořené slovo.

V následujícím ruském verši se vyskytuje *умная Мауци*, avšak Lukešová přívlastek vynechala a píše pouze o *myšce*, tedy generalizuje.

Na závěr si ještě rozebereme poslední verš (*И скорее бегом от Комаяуци!*), který v češtině zní takto: *a pak frnkla od zlé Kousy*. Slovní spojení *скорее бегом* (*rychleji během*) Lukešová přeložila jako *frnkla*. Použila expresivní slovo, které přidává ději větší dynamiku, dalo by se říct, že tím kompenzuje zpomalení, o kterém jsem se zmínila výše. Ve verši došlo také ke změně interpunkce, Lukešová nepoužívá vykřičník stejně jako Čukovskij, ale tečku, což je spojené s použitím dokonavého slovesa *frnkla*. Na rozdíl od toho ruský verš na mě působí spíše jako teprve výzva k činu, tj. útěku. Posledním posunem je popis či konkretizace *Kousy*, o které říká, že je *zlá*, což z jejího popisu v básničce vyznívá, ale není to v originále přímo řečeno.

Při překladu básničky zaměřené na hru se slovy Milena Lukešová použila expresivní slova, která se v originále nevyskytují. Explicitně přeložila jméno kočky a na jiném místě přistoupila ke generalizaci a konkretizaci hlavních postav. Oproti ruskému textu se v českém vyskytuje o jedno znetvořené slovo víc. V básničce došlo ke zpomalení

a na jiném místě k zrychlení dynamiky děje. V tomto případě můžeme konstatovat, že překladatelka přistoupila ke kompenzaci.

5.6 *Shrnutí překladatelských postupů*

Během konfrontační analýzy jsme se setkali s několika překladatelskými postupy, které si nyní shrneme. Prvním z nich, o kterém jsem se zmínila na začátku u pojmosloví, je **přepis dle vlastního systému, podobný transkripci**, který překladatelka doplnila **vysvětlivkami**, aby zachovala naučně populární charakter díla.

Pokud to jenom bylo možné, Milena Lukešová překládala **doslovně**. Jelikož se jedná o dva slovanské jazyky, které mají některá slova stejná, dalo se toho využít, a díky tomu se postřehy a příklady Čukovského shodují. V některých případech se však překladatelka nevyhnula posunům, jako jsou **intelektualizace, změna expresivity, generalizace, konkretizace, explicitace a kompenzace**. Na několika místech došlo k oslabení postřehů Čukovského, jelikož se Lukešová snažila až moc přizpůsobit ruštině.

Česká verze knihy je oproti originálu kratší, jelikož překladatelka vynechala část příkladů. **Nulový překlad** byl nutný, protože některá slova by v českém jazyce nefungovala stejně jako v ruském, a příklady by tak postrádaly smysl.

Knihy Čukovského je silně vázaná na jazyk a kulturu, jelikož značnou část knihy tvoří dětské výroky, které vycházejí z mateřského jazyka. Milena Lukešová některé příklady ponechala stejné, a tak dochází k **exotizaci**. Díky tomu je z překladu zřejmé, že jde o původně cizojazyčný text. Aby výroky podtrhující Čukovského argumenty fungovaly i v českém jazyce, překladatelka musela přistoupit k **substituci**, což vede zase naopak k **naturalizaci** textu.

6 Závěr

Dětský jazyk a myšlení se liší od toho dospělého, a právě proto vyžaduje jiný přístup. Čukovskij po celý svůj život bojoval o pohádky, jelikož dobře věděl, že děti potřebují svojí vlastní literaturu přizpůsobenou svému myšlení. Pro děti je například důležitý děj, dynamika, rytmičnost, rým či fantazie. V dětské literatuře by se měla používat hlavně podstatná jména se slovesy a výskyt přídavných jmen by měl být minimální. Čukovskij se v knize „От двух до пяти“ věnuje těmto specifickým, které ukazují na autentických dětských výrocích. Praktická část diplomové práce je proto rozdělena do podkapitol dle konkrétních způsobů dětské slovo tvorby.

V první podkapitole praktické části jsme zjistili, jakým způsobem vzniklo specifické pojmosloví, které si Čukovskij sám vymyslel pro potřeby tohoto díla. Milena Lukešová při překladu přistoupila především k přepisu pojmů dle vlastního systému, ale využila i podobně znějící odvozená česká slova. Nezapomněla však na populární charakter díla, a proto některá přepsaná slova doplňuje vysvětlivkami. Díky tomu je text srozumitelný i pro čtenáře, kteří neznají ruský jazyk.

Během srovnávací analýzy dětských novotvarů, které jsou rozdělené do čtyř částí dle způsobu, jak vznikají, jsem dospěla k závěru, že český překlad knihy je kratší než originál. Je to způsobeno tím, že značné množství dětských slov by v českém jazyce nefungovalo stejným způsobem jako v ruském (např. *мокресс, тепломер*). V části „Lidová etymologie“ Milena Lukešová část výrazů, u kterých to bylo možné, přeložila doslovně, aby podtrhla tvoření dětských novotvarů pomocí minimální změny slova, o které je zde řeč (např. *mazelína*). V několika dalších případech, aby mohla uvést více příkladů a doložit postřeh týkající se rozdělení slova, přistoupila k substituci (*мрецюмку – gazely*). Další část „Dějovost“ je adaptována do českého prostředí. Milena Lukešová použila takové novotvary, aby souzněly s teorií Čukovského. V některých případech se jí podařilo zachovat stejná slova jako v ruštině (např. *задверил – zadveřil*), ale ve většině případů doslovný překlad bohužel nebyl možný. Přistoupila tedy opět k substituci (např. *vystejniti*), díky čemuž se jí podařilo zachovat smysl, a nulovému překladu (např. *обмамился*). Ve dvou případech jsme pozorovali, že překladatelka intelektualizuje, aby zachovala populární charakter knihy. Část věnovaná gramatickým jevům je rozdělená do odstavců dle slovních druhů. Novotvary od podstatných jmen Milena Lukešová překládá doslovně, akorát

v jednom případě dochází ke změně expresivity, což je negativní posun, jelikož dítě reaguje jako dospělý člověk (*dítě prosí matku o nápravu*). U částí věnované koncovkám konkrétních rodů a novotvarům přídavných jmen musela překladatelka zvolit některá slova jiná, tak aby v českém jazyce souzněla s postřehem Čukovského. Dle mého názoru u příkladů tvoření slov spojováním vybrala moc podobná slova (*ospinkaný a ospalý*), a ještě k tomu jedno zdrobnělé, což nebyl nejlepší nápad. U stupňování přídavných jmen opět využila doslovný překlad, jelikož v tomto případě to bylo možné. U zájmen, nepravidelných sloves a tvarů rozkazovacího způsobu přistoupila k substituci, zvolila však slova, která dobře odrážejí danou problematiku. U překladu číslovek se Lukešová rozhodla pro nulový překlad a přesunula na toto místo jinou část, tj. věnovanou tomu, jak dítě chápe čísla a počítání, kterou přeložila doslovně. Přesun textu však nijak nenarušuje postřehy Čukovského. Výroky zaměřené na vnímání dítětem logiky se Lukešová pokoušela přeložit doslovně, ale nevyhnula se ani adaptaci do češtiny, díky které je text srozumitelnější. Snažila se držet postřehů Čukovského, avšak v této části došlo na několika místech k jejich oslabení (např. *носки – po-nosky*).

Podkapitola „Překlad se zaměřením na zvukovou stránku“ je věnována mylnému výkladu slov, a proto je těsně propojená s konkrétním jazykem. Z tohoto důvodu překladatelka využila i substituci a nulový překlad. K doslovnému překladu přistoupila například u slova *blokáda*, což vedlo k oslabení, jelikož slova v obou jazycích jsou sice stejná, ale mají jinou výslovnost, která je zde stěžejní. U názvu lidí dle činnosti využila také doslovný překlad, avšak u slova *kazatel* došlo taktéž k oslabení, jelikož toto podstatné jméno nevzniklo pouze přidáním sufixu ke kořeni odkazujícímu na danou činnost. Ve druhé části, tj. „Znění slov“, je překladatelka věrnější originálu než při překladu dětských novotvarů, jelikož zvuková shoda je u těchto jazyků častější než sémantická.

V částí zaměřené na dětskou fantazii Lukešová využívá hlavně doslovný překlad, jelikož těžiště spočívá na ukázání dané situace. Za nedostatek považuji název pohádky, který překládá doslovně (*Spící carevna*), tj. nepoužívá český ekvivalent, který pravděpodobně znají děti.

U dětské tvorby Lukešová volila především doslovný překlad. Snažila se o zachování rýmu, avšak došlo k několika posunům (generalizaci, změně hlediska či prodloužení veršů). Řekla bych, že české příklady dokreslují postřeh Čukovského ohledně vnímání dětmi rytmu, avšak jsou lehce ochuzené, a ne vždy zní jako z úst dítěte (např. *něco na zub*).

Úryvek z „Мойдодыра“ má sloužit jako příklad pro deváté pravidlo pro psaní dětských veršů. Bohužel český překlad „Mydlipána“ toto přikázání narušuje, proto překlad Mileny Lukešové nepovažuji za zdařilý. Na úkor rytmu došlo k zpřeházení podmětů a přidání přídavných jmen, která Čukovskij záměrně nepoužil, jelikož dle jeho postřehů pouze řeč sloves promlouvá k malému dítěti. Při překladu básničky zaměřené na hru se slovy Lukešová použila expresivní slova (např. *zubiska*), která se v originále nevyskytují. Explicitně přeložila jméno kočky a na jiném místě přistoupila ke generalizaci a konkretizaci hlavních postav. V básničce došlo ke zpomalení a na jiném místě k zrychlení dynamiky děje, tzn. překladatelka využila kompenzaci.

Kniha vznikla v období sovětského Ruska, a proto v textu najdeme i specifika této doby. K nim můžeme zařadit celou kapitolu „Борьба за сказку“, která ukazuje pohled tehdejších dospělých na pohádky a sovětskou ideologii. Tato kapitola zůstala zachována i v češtině. K dobově vázaným prvkům můžeme zařadit oslovení *товарищи*, kterým autora oslovují jeho korespondenti. V české verzi Lukešová použila oslovení *soudruhu*, tedy ekvivalent používaný v České republice za doby komunismu. Na jiném místě se však ztrácí historický kontext, jelikož Lukešová využila obecnější název stravovacího zařízení (*Нардум – kantýна*) a oslovení, které není typické pro sovětskou dobu (*гражданка – milá teto*). V ruské verzi se objevuje také dobová zkratka TRAMOT, kterou však Lukešová přeložila do češtiny doslovně a tím pádem se z textu opět vytrácí dobový prvek, protože v České republice taková zkratka oddělení neexistovala. Když srovnáme text z roku 1961 a 1975, vidíme, že Lukešová překlad lehce aktualizovala. Mění například slovo *bohatnouti* na *bohatnout* a *kantina* na *kantýna*. V překladu z roku 1975 také nenajdeme dnes již zastaralé slovo *maštal*, které ve verzi z roku 1961 ještě bylo.

V českém překladu jsem objevila několik nářečních prvků, pro které se překladatelka sama rozhodla, a to pravděpodobně proto, aby zachovala v textu lidový jazyk. Jedním z nich je podobnost jména „*Uzbika*“ se slovem *bzikat*, což je výraz vyskytující se v nářečí typickém např. pro Plzeň či Pelhřimov. Dalším je předložka *zpopod*, která nepatří do spisovného jazyka, ale používala se na Valašsku ještě na konci 80. l. 20. s.,

Cílem této práce bylo zjistit, k jakým významovým posunům došlo a zda české dílo může zapůsobit na čtenáře stejným způsobem jako originál. Pomocí srovnávací analýzy jsem zjistila, že došlo k zredukování příkladů, což ale není zásadním problémem. Lukešová každý postřeh Čukovského dokládá aspoň jedním dětským výrokem, avšak

v některých případech se příliš držela ruského jazyka, a tím pádem příklady nesouzní se zákonitostmi dětského myšlení. U některých výroků přistoupila k substituci, díky čemu je text pro českého čtenáře autentičtější. Překladatelka si byla vědoma toho, pro koho překládá, a proto vnitřními vysvětlivkami přibližuje text široké veřejnosti. Při překladu Lukešová občas zapomněla na to, že překládá dětské výroky, a tak některé reakce působí spíše jako z úst dospělého člověka. Česká verze má pro čtenáře stejnou naučnou cenu jako ruská, avšak z příkladového materiálu je zřejmé, že jde o překlad z ruského jazyka.

7 Seznam použité literatury:

PRIMÁRNÍ ZDROJE

ČUKOVSKIJ, K. *Od dvou do pěti*. 3. vyd. Přeložila Milena Lukešová. Praha: Albatros, 1975.

ČUKOVSKIJ, K. *Od dvou do pěti*. 2. vyd. Přeložila Milena Lukešová. Praha: SNDK, 1961.

ČUKOVSKIJ, K. I. *Ot dvuch do pjati*. 13. Vyd. Kijev: Dětizdat USSR, 1958.

LEVÝ, J. *Umění překladu*. 4. vyd. Praha: Apostrof, 2012.

LEVÝ, J. a HAUSENBLAS, K. *Umění překladu*. 2. vyd. Praha: Panorama, 1983.

POPOVIČ, A. a kol.: *Originál-překlad. Interpretačná terminológia*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, 1983.

POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu*. 2. vyd. Bratislava: Tatran, 1975.

PERIODIKUM

Dialog. Překladatelská sekce svazu ČS. Spisovatelů, 1962, č. 3. Chybně označeno jako číslo 2.

HVÍŽĎALA K. Milena Lukešová. *Zlatý máj: kritická revue umělecké tvorby pro mládež*, 1976, roč. 20, č. 7, s. 464.

HLUBINKOVÁ, Z. *Zez Plzně*. Online. Naše řeč, 2012, roč. 95, č. 1, s. 55. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=8236>. [cit. 2023-08-08].

INTERNETOVÉ ZDROJE

ASONOVA, J. *Kornej Čukovskij, ili S čego načinajetsja dětskaja bibliotěka poezii*. Online. Chukfamily. 2014. Dostupné z: <https://www.chukfamily.ru/kornei/bibliografiya/articles-bibliografiya/ekaterina-asonova-kornej-chukovskij-ili-s-chego-nachinaetsya-detskaya-biblioteka-poezii>. [cit. 2024-02-15].

BROŽOVÁ, V. *Milena Lukešová*. Online. Slovník české literatury. 2021. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=731> [cit. 2022-11-30].

ČUKOVSKIJ, K. I. *Sobranije sočiněnij: V 15. t. T. 2*. PDF; online. 2-e izd. Moskva: Agenstvo FTM, 2012. Dostupné online z: https://www.chukfamily.ru/wp-content/uploads/2017/03/Chukovskiy_K._Sobraniye_sochineniy_Tom_2.pdf [cit. 2022-11-21].

JEFREMOVA, T. F. *Tolkovyj slovar russkogo jazyka Jefremovoj*. Online. Akademik, 2000. Dostupné z: <https://dic.academic.ru/dic.nsf/efremova/191763/%D0%9D%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B8%D1%82>. [cit. 2023-07-01].

Korněj Ivanovič Čukovskij. Online. Egasse, 2019. Dostupné z: <https://www.chukovskiy.ru/bio.html>. [cit. 2024-02-17].

KUZNĚCOV, S. A. *Bolšoj tolkovyj slovar russkogo jazyka*. Online. Sankt-Petěrburg: Norint, 2014. Dostupné online z: <http://www.gramota.ru/>.

OBEC PŘEKLADATELŮ. *Lukešová Milena*. Online. Obec překladatelů. Praha: c2016-2023. Dostupné z: <http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/L/LukesovaMilena.htm> [cit. 2023-01-20].

Internetová jazyková příručka. Online. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, c2008-2023. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>. [cit. 2023-04-27].

LUKJANOVA I. *Korněj Čukovskij*. Online. Moskva: Molodaja Gvardija, 2007. Dostupné z: http://loveread.ec/read_book.php?id=69094&p=1 [cit. 2022-11-16].

Marobud. Online. Dostupné z: <http://marobud.cz/boty.html>. [cit. 2023-06-26]

OŽEGOV, S. I. *Perevjortyš*. Online. Tolkovyj slovar Ožegova. c2008-2017. Dostupné online z: <https://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=20272>. [cit. 2023-01-25].

DOBKIN, A. I. *Pisma K. I. Čukovskogo k R. N. Lomonosovoj*. Online. Chukfamily. Dostupné z: <https://www.chukfamily.ru/kornei/prosa/pisma/ax>. [cit. 2023-09-21].

Slovník nářečí českého jazyka. Online. Ústav pro jazyk český AV ČR, 2015. Dostupné z: <https://sncj.ujc.cas.cz/>. [cit. 2023-06-19].

Slovník spisovného jazyka českého. Online. Praha: Ústav pro jazyk český, 2011. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>. [cit. 2023-02-13].

UŠAKOV. *Tolkovyj slovar russkogo jazyka*. Online. Moskva: OGIZ, 1935-1940. Dostupné z: https://biblioclub.ru/?page=dict&dict_id=117.